

Pål Ketil Botvar og Ann Kristin Gresaker

NÅR TROEN TAR NYE VEIER

En studie av pendling mellom kristne og
nyåndelige miljøer

KIFO Rapport 2013: 1

KIFO
Stiftelsen Kirkeforskning

Pål Ketil Botvar og Ann Kristin Gresaker

NÅR TROEN TAR NYE VEIER

EN STUDIE AV PENDLING MELLOM
KRISTNE OG NYÅNDELIGE MILJØER

KIFO Rapport 2013:1

KIFO Rapport 2013:1

Rapporten er utgitt av

KIFO Stiftelsen Kirkeforskning

Pb. 45 Vinderen, 0319 Oslo

www.kifo.no

kifo@kifo.no

ISBN 978-82-92972-30-4

ISSN 0807-7517

FORORD

Utgangspunktet for denne rapporten er et stipend som KIFO-forsker Pål Ketil Botvar mottok fra stiftelsen Areopagos i 2011. Stipendet skulle brukes til å samle inn data som kunne brukes til å analysere «pendling mellom kristne og nyåndelige miljøer». Prosjektet skulle benytte både kvalitative og kvantitative metoder. Stipendet muliggjorde innsamling av nytt materiale som følger opp tidligere studier og er utviklet med tanke på å kretse inn fenomenet religiøs pendling.

Ann Kristin Gresaker og Pål Ketil Botvar har ført rapporten i pennen. Gresaker har hatt ansvar for analysen av de kvalitative intervjuene, mens Botvar har hatt ansvar for spørreskjema og intervjuguide, samt sammenstilling av kvantitativt og kvalitativt materiale. Frode Kinserdal har vært med på utformingen av intervjuguiden og gjennomført intervjuene med de syv "pendlerne" – det vil si personer som både har hatt kontakt med kirkelige og nyåndelige miljøer.

I prosessen har vi samarbeidet med en annen Areopagos-stipendiat, nemlig religionshistoriker og stipendiat Margrethe Løøv. Samarbeidet har blant annet knyttet seg til en studie av deltakere på Alternativ-messen i på Lillestrøm. Vi har utvekslet data og drøftet felles problemstillinger. En stor takk til Areopagos-miljøet generelt og Tore Laugerud spesielt, som har lagt til rette for diskusjoner av prosjekt og problemstilling.

Takke vil vi også Lars Ahlin som har bidratt til utformingen av det kvantitative spørreskjemaet, som ligger til grunn for studien, og for kommentarer på rapporten. I tillegg vil vi takke Eirik Svenke Solum i Visjon/Alternativt Nettverk og Marianne Skaret i Holistisk Forbund, for bistand i forbindelse med tilrettelegging av utvalg og utsending av spørreskjemaer.

Oslo, juni 2013

Pål Ketil Botvar og Ann Kristin Gresaker

INNHold

FORORD	3
INNHold	4
TABELLISTE	5
1 BAKGRUNN FOR RAPPORTEN	6
2 DATA OG METODE	9
3 KJENNETEGN VED DET NYÅNDELIGE MILJØET	11
4 PERSPEKTIVER PÅ RELIGIØS NYORIENTERING	13
5 RELIGIØS PENDLING I NORSK KONTEKST	16
6 BETYDNINGEN AV RELIGIØSE ERFARINGER I OPPVEKSTEN	19
6.1 INTERVJUMATERIALET: FRA TRO TIL SØKENDE TVIL	21
6.2 STARTEN PÅ DEN (NY)ÅNDELIGE REISEN	23
6.3 OPPSUMMERING	25
7 GRUPPETILKNYTNING OG ÅNDELIG UTVIKLING	26
7.1 INTERVJUMATERIALET: AMBIVALENS OVERFOR GRUPPETILKNYTNING	28
7.2 LITTERATUR SOM ALTERNATIV INSPIRASJONSKILDE	30
7.3 OPPSUMMERING	32
8 KROPPSLIG-RELIGIØSE ERFARINGER OG NYÅNDELIGHET	33
8.1 INTERVJUMATERIALET: FORBINDELSEN MELLOM TERAPI OG ÅNDELIGHET	35
8.2 RELIGIØSE OPPLEVELSER OG VENDEPUNKT I LIVET	36
8.3 OPPSUMMERING	38
9 FORHOLDET TIL INSTITUSJONALISERT KRISTENDOM	39
9.1 INTERVJUMATERIALET: Å VÆRE MEDLEM ELLER IKKE	40
9.2 'Å, DU ER EN SÅNN DU?'	42
9.3 SYN PÅ KIRKEN	42
9.4 'BITER I SAMME SUPPE'? Å KOBLE KRISTENDOM MED DET ALTERNATIVE	45
9.5 OPPSUMMERING	48
10 NÅR VEIEN BLIR TIL MENS DU GÅR: OPPSUMMERING OG DISKUSJON	49
11 LITTERATURLISTE	52
VEDLEGG	I
SPØRREUNDERSØKELSE OM ALTERNATIV SPIRITUALITET	I
INTERVJUGUIDE TIL PROSJEKTET "NÅR TROEN TAR NYE VEIER..."	XXIII

TABELLISTE

Tabell 1 Sosiale kjennetegn ved Alternativt Nettverk-miljøet i 1999 og 2011.....	12
Tabell 2 Religiøs pendling blant personer tilknyttet Alternativt Nettverk.	17
Tabell 3 Oversikt over informantene.	18
Tabell 4 Tidligere religiøse erfaringer. Alt. Nettv.-utv.* 1999 og 2011, samt befolkning. 1998/2008.	20
Tabell 5 Religiøs aktivitet under oppveksten: Pendlere, Alternativt Nettverk-utvalg, befolkning.	20
Tabell 6 Sosiale aspektet ved nyåndeligheten. Pendlere, nyåndelige, befolkningen. Prosent.....	26
Tabell 7 Kroppslig-religiøse erfaringer og terapi. Pendlere, Alt. Nettverk-utv.* og befolkning.....	33
Tabell 8 Relasjon til kirke og kristendom: Pendlere, nyåndelige og befolkning.....	39

I boka *The Spiritual revolution – why religion is giving way to spirituality* (2005) hevder Paul Heelas og Linda Woodhead at tradisjonelle kristne trosforestillinger er i ferd med å bli erstattet av nyåndelige. I boken fremstilles dette som en generell tendens over hele den vestlige verden. Tesen om en spirituell revolusjon har skapt en internasjonal fagdiskusjon om forholdet mellom kirkelig tro og alternativ spiritualitet. Forfatterne legger særlig vekt på at kirkelig tro er orientert mot ytre autoriteter og faste læresetninger, mens et holistisk livssyn tar utgangspunkt i individets egne religiøse erfaringer.

Heelas og Woodheads tese om at moderne mennesker kommer til å skifte fra et kristent-kirkelig livssyn til et holistisk-nyåndelig, har som sitt viktigste empiriske grunnlag en kartlegging gjort i den engelske byen Kendal. Det er grunn til å reise spørsmål om hvor solid en slik kartlegging er som basis for slutningene som trekkes. Spenningen mellom begrenset empiri og vidtrekkende teori har blitt påpekt fra flere hold (se Henriksen 2005; Ketola 2007; Lynch 2007; Botvar og Henriksen 2010). Fra norsk side har blant annet Jan-Olav Henriksen (2005) kritisert Heelas og Woodhead for å operere med et for skarpt skille mellom kirkelig religiøsitet og nyåndelighet. Henriksen hevder at skillet mellom det kirkelige og nyåndelige miljøet er mindre tydelig enn Woodhead og Heelas vil ha det til, og at bevegelsen dem imellom går begge veier.

I denne rapporten retter vi søkelyset mot de som veksler mellom å være del av et kirkelig og et nyåndelig miljø. Vi tar for oss personer som tidligere har vært aktive i en kirkelig kontekst og som senere har blitt involvert i nyåndelige miljøer. Målet er ikke å finne ut hvor vanlig det er å skifte religiøst miljø på denne måten, men snarere å se på drivkrefter og endringsimpulser som ligger bak. Hvilke faktorer er sentrale når det gjelder å forstå fenomenet «åndelig pendling?» Er skiftet av religiøst miljø knyttet til egenskaper ved pendlerne selv eller egenskaper ved de religiøse miljøene, eller er det snakk om et samspill mellom de to forholdene?

Deltakelsen i tradisjonelle religiøse aktiviteter, som for eksempel kirkelige gudstjenester, har over tid vist en fallende kurve. Samtidig har det de siste 30 årene vært mye offentlig interesse knyttet til fremveksten av nye former for åndelighet. På bakgrunn av omtale i media skapes det et bilde av at det er blitt vanlig å bevege seg fra et kirkelig til et nyåndelig miljø. Våre undersøkelser tyder ikke på at dette er særlig utbredt. Likevel er det interessant å se nærmere på den pendlingen som skjer mellom de to typene religiøse miljøer. Mye tyder på at slike skifter, parallelt med økende mangfold på religionsområdet, kan bli mer omseggripende i tiden som kommer. Vi ønsker altså å se nærmere på hva som skjer når en person vender seg bort fra et kirkelig miljø og søker seg i retning av et nyåndelig miljø. Med nyåndelige miljøer tenker vi særlig på det som skjer innenfor rammen av organisasjonen Alternativt Nettverk og livssynssamfunnet Holistisk Forbund, samt løsere grupper knyttet til disse organisasjonene¹.

¹ Alternativt Nettverk (AN) er en organisasjon som koordinerer kurs og tilbud innenfor alternativmarkedet. AN har blant annet ansvar for alternativmessene som arrangeres i mange storbyer, alternative kurs, samt utgivelsen av magasinet *Visjon* med 10 nummer årlig. Holistisk Forbund er et livssynssamfunn som ble opprettet i 2002. Antall medlemmer anslås til mellom 1000 og 2000.

«Nyåndelighet» består av et knippe forestillinger og praksisformer relatert til begrepet "New Age", som først ble brukt om religiøse fenomener i Norge på 1980-tallet. Blant de sentrale forestillingene er ideen om reinkarnasjon, karma og kanalisering eller kontakt med døde mennesker. Astrologi og spådomsformer utgjør også grunnleggende elementer. Generelt dreier det seg i stor grad om forestillinger fra buddhisme og hinduisme som gjennomgår en "vestliggjøringsprosess", der de kobles til praksis i vestlige land. Det vil ofte innebære at man nærmer seg kristne praksisformer. Innenfor det nyåndelige tankesettet kobles gamle religiøse ideer sammen med moderne tanker om individuell selvrealisering. For noen har nyåndelighet blitt et alternativ til den lutherske folkekirken, når det gjelder religiøs tilhørighet. For andre er det ikke snakk om et enten-eller, men snarere et både-og. I denne rapporten benytter vi betegnelsen "nyåndelighet" og ikke «nyreligiøsitet». Den gruppen vi tar for oss betrakter gjerne "religion" og "religiøsitet" som knyttet til etablerte tradisjoner, som de ikke vil forbindes med.

De fleste teoretikere på feltet er enige om at en utviklingsprosess i retning av stadig økende individualisering er et viktig bakteppe for den nyåndelige interessen. Samtidig er det uenighet om hva en slik utviklingsprosess betyr på det religiøse området. Heelas og Woodhead (2005) beskriver konsekvensene som en spirituell revolusjon med tilhørende skifte fra kirkelighet til nyåndelighet. En annen teoretiker, Gordon Lynch (2007), er mer tilbøyelig til å oppfatte det hele som en endringsprosess som berører alle typer religiøse bevegelser. Hans forståelse av "den spirituelle revolusjon" er at det dreier seg om en sosialetisk bevisstgjøring innenfor hele det religiøse feltet. De nye radikale ideene kommer ikke minst til syne i holdninger til natur og miljø. Mange religiøse miljøer preges av et skifte fra antroposentriske til økosentriske holdninger. En antroposentrisk tilnærming skiller skarpt mellom mennesket og andre levende organismer i naturen, mens en økosentrisk betoner den nære forbindelsen mellom mennesker og andre levende vesener. Hos Lynch er den spirituelle revolusjon altså en sosialetisk revolusjon som knytter religion tettere til politiske ideer om rettferdighet, utjevning og individuell frihet, i tillegg til miljøvern.

Det hersker en viss spenning mellom Heelas og Woodhead på den ene siden, og Lynch, på den andre. Mens Heelas og Woodhead snakker om en overgang fra kristne til nyåndelige ideer, beskriver Lynch en verdiendring som preger alle religiøse grupper og som dermed bidrar til å viske ut skillene dem imellom.

Det kan likevel hende at teoriene til både Heelas/Woodhead og Lynch har noe for seg - dersom en tenker seg at de beskriver ulike deler av virkeligheten. Det er liten tvil om at etablerte religiøse organisasjoner sliter mer med oppslutningen enn nyere og løst organiserte grupper. Samtidig har det skjedd betydelige holdningsmessige endringer innenfor etablerte kirkesamfunn, slik som Den norske kirke. Disse endringene er ikke minst knyttet til sosialetiske tema som miljøvern og samliv. Noen vil oppfatte disse endringene som en "stille revolusjon" innenfor institusjonalisert religion.

Det aktuelle forskningsprosjektet forholder seg ikke til alle problemstillinger som aktualiseres av "den spirituelle revolusjon". Vi kan for eksempel ikke si noe presist om hvor vanlig det er å skifte religiøst miljø. Vi tar heller ikke mål av oss å belyse ideologiske endringer innenfor de religiøse miljøene. Vi går inn på utvalgte sider ved det å skifte religiøst miljø – i første rekke fra et kirkelig til et nyåndelig. Hvorfor velger noen å gi troen en ny kurs? I forbindelse med tilknytning til et religiøst miljø snakkes det gjerne om "push" og "pull"-faktorer (Allievi 1999; Jindra 2011). Noen faktorer bidrar til å dytte

folk vekk fra et miljø, mens andre faktorer virker tiltrekkende og drar folk til et miljø. Hva fungerer som henholdsvis "push" og "pull" faktorer når det gjelder kirkelige og nyåndelige miljøer?

For å kunne nærme oss et svar er det nødvendig å gå inn på følgende delspørsmål:

- Hvilke demografiske og sosiale kjennetegn har gruppen av religiøse pendlere?
- Hvilke livserfaringer har de religiøse pendlerne?
- Hvilke ideologiske forestillinger preger de religiøse pendlerne?
- Hvilke oppfatninger av og erfaringer med ulike religiøse miljøer har de?

I arbeidet med disse spørsmålene trekker vi veksler på data både fra spørreskjemabesvarelser og dybdeintervjuer med et strategisk utvalg av informanter.

Denne rapporten baserer seg altså både på kvantitativt og kvalitativt datamateriale. For det første har vi gjennomført spørreundersøkelser til et betydelig utvalg personer tilknyttet Alternativt Nettverk. For det andre har vi dybdeintervjuet et lite utvalg informanter, i alt syv. Disse har blitt valgt ut på basis av svar avgitt i spørreundersøkelsen.

Noen av de spørsmålene vi reiser kan best besvares ved hjelp av kvantitative data, mens andre er av mer kvalitativ art. Vårt utgangspunkt er at det å kombinere ulike metoder og materialer, representerer den beste fremgangsmåten. Det gjør det mulig å belyse flere sider av fenomenet vi er opptatt av, enn en enkelt metodisk tilnærming ville gjort.

Vi har tilgang til spørreskjemasvar fra omkring 500 personer med tilknytning til organisasjonen Alternativt Nettverk². De fleste har vi kommet i kontakt med fordi de abonnerer på magasinet *Visjon*, som utgis av Alternativt Nettverk. I 1999 ble det gjennomført en liknende undersøkelse blant leserne av bladet (Botvar 1999, Botvar 2004, Botvar 2009). Magasinet het den gang det samme navn som organisasjonen – dvs. *Alternativt Nettverk*. I 2006 skiftet magasinet navn til *Visjon*. En ny studie av bladets lesere ble gjennomført i 2011. Det er denne undersøkelsen som danner basis for den kvantitative delen av denne rapporten. Den nye undersøkelsen inneholder noen av de samme spørsmålene som 1999-undersøkelsen. Dermed kan de to undersøkelsene i noen grad sammenliknes.

Bladet som utgis av Alternativt Nettverk har i løpet av 2000-tallet sunket noe i opplag, samtidig som andre, liknende blader har kommet på markedet. I 2011 ble undersøkelsespopulasjonen i tillegg til nåværende abonnenter, supplert med tidligere abonnenter, samt en gruppe som ikke abonnerer på bladet, men på et elektronisk nyhetsbrev fra Alternativt Nettverk. Selv om de to utvalgene har noe ulik basis er det grunn til å anta at vi i begge tilfeller fanger opp kjernen i Alternativt Nettverk-miljøet. Den kvantitative spørreundersøkelsen blant leserne av *Visjon* ble gjennomført på forsommeren 2011 ved hjelp av spørreinstrumentet *Questback*.

I spørreskjemaet som ble sendt til abonnentene på *Visjon* spurte vi om respondentene kunne tenke seg å stille opp til et oppfølgende intervju. Omkring 100 personer ga samtykke til dette. På bakgrunn av respondentenes erfaringer med kirkelige miljøer, plukket vi ut et knippe personer til dybdeintervjuer³. Utvelgingen av informanter tok også hensyn til praktiske forhold, slik som reiseavstand og tilgjengelighet. Av ressursmessige grunner har vi måttet begrense oss til syv informanter, selv om det kunne vært ønskelig å ha med flere. De som er intervjuet har i spørreskjemaet oppgitt at de tidligere har vært med i en kristen gruppe, men senere gått inn i en nyåndelig gruppe. Noen få har skiftet religiøst miljø flere ganger (dette kommer vi nærmere tilbake til).

² Svarprosent er noe krevende å beregne fordi undersøkelsen består av flere utvalg som senere er koblet sammen. Men for hovedutsendingen er svarprosenten på 42. For de andre delene ligger den lavere. Samlet svarprosent er dermed på mellom 30 og 40 prosent. Tilsvarende undersøkelse fra 1999 hadde betydelig høyere svarprosent (74).

³ Intervjuguiden er utarbeidet av Pål Ketil Botvar i samarbeid med Frode Kinserdal (jfr. appendiks). Frode Kinserdal har gjennomført og transkribert de syv intervjuene.

En måte å fange opp særtrekk ved de såkalte "pendlerne" vil være å sammenlikne gruppen med andre grupper i befolkningen – slik som de nyåndelige generelt, kirkelig aktive eller hele befolkningen. Det er grunn til å tro at de områdene hvor pendlene skiller seg ut vil være av betydning når det gjelder å forstå og forklare hvorfor de beveger seg mellom ulike religiøse miljøer. I analysekapitlene presenterer vi resultater fra den kvantitative undersøkelsen før vi trenger ned i materialet ved å analysere og drøfte det kvalitative intervjumaterialet. Til slutt i hvert delkapittel gir vi en kort oppsummering av hovedfunn, mens vi i avslutningskapitlet drøfter tolkninger og konsekvenser.

3 KJENNETEGN VED DET NYÅNDELIGE MILJØET

Individualiseringen av samfunnet blir av mange sett på som bakgrunnen for fremveksten av nyåndelighet og alternative religiøsitetsformer (Gilhus og Mikaelsson 1998, 2000; Alver et al. 1999; Heelas og Woodhead 2005). Sammen med individualisering følger skepsis til autoriteter. Den etablerte folkekirken og dens ledere blir gjerne betraktet som del av en autoritetsstruktur. Individualisering kan også påvirke religiøsiteten i en mer inderlig og personlig retning (jfr. Repstad 2005). Den generelle individualiseringen som skjer i alle deler av samfunnet kan bidra til at erfarings- og opplevelsesaspektet ved religion blir fremhevet. Disse endringsimpulsene påvirker både etablert religion og nye former for åndelighet. I boka *Uventet og ubedt – paranormale erfaringer i møte med tradisjonell tro* (2013), peker Jan-Olav Henriksen og Kathrin Pabst på at religiøse opplevelser ofte blir underkommunisert i kirkelige kretser og dermed kan bidra til å støte mennesker bort fra kirken.

Ifølge Heelas og Woodhead (2005) henger den økede interessen for spiritualitet sammen med "den subjektive vending i kulturen". Forfatterne bruker bevisst uttrykket "subjektivering" og ikke individualisering, fordi sistnevnte ofte forbindes med en negativ form for selvsentring. For å understreke betydning av individuelle erfaringer snakkes det om «sakralisering av subjektiviteten». I deres øyne dreier subjektivering seg om et ønske om å betone individuell selvbestemmelse og individuelle erfaringer allment, og ikke bare for egen del (Heelas og Woodhead 2005: 5). Å være sammen med andre kan bidra til å forsterke religiøse opplevelser.

Personer engasjert i det nyåndelige feltet er opptatt av at dette utgjør noe som dypest sett berører alle mennesker og som alle kan ta del i. På denne måten inneholder nyåndeligheten et egalitært element. Både på organisatorisk nivå og blant de interesserte, kan en spore et samfunnsengasjement. Dette knytter seg især til miljøvern og individuelle frihetsrettigheter, noe som underbygges av flere undersøkelser fra de skandinaviske landene (Ahlin 2005, 2007; Botvar 2009). Både Ahlin og Botvar hevder i sin forskning at man grovt sett kan operere med to hovedgrupper av nyåndelige. For enkelhets skyld kan disse kalles «søkere» versus «shoppere». Den første gruppen er mer dedikert enn den andre – de søker et fundament å bygge livet på. Den andre gruppen drives i større grad av en "what's in it for me"-holdning. Ahlin og Botvar har noe ulik måte å dele det nyåndelige feltet inn på, men begge legger vekt på at en form for åndelighet rettet mot selvet ikke er uforenlig med et engasjement for andre mennesker (jfr. Heelas 1996).

Nyåndeligheten er som bevegelse påvirket av individualiseringstendensene i samfunnet. Men hvordan slår dette ut blant de interesserte og aktive? Hva er kjennetegn ved kjernen i det nyåndelige miljøet i Norge? En kartlegging av det nyåndelige miljøet kan være et nyttig første skritt for å forstå gruppen av "pendlere". Dette er en kategori av nyåndelige som har hatt eller har kontakt med et kristent-kirkelig miljø.

I løpet av de siste 10-15 årene har det nyåndelige miljøet tilknyttet Alternativt Nettverk gjennomgått visse endringer når det gjelder demografi og sosial profil, noe som blir tydelig når vi sammenlikner resultater fra de omtalte spørreundersøkelsene fra 1999 og 2011.

Tabell 1 Sosiale kjennetegn ved Alternativt Nettverk-miljøet i 1999 og 2011.

	Alternativt Nettverk undersøkelse 1999, N=471	Alternativt Nettverk undersøkelse 2011, N=488	Befolkningen, 18-79 år (tall fra SSB)
Kvinner	78 %	70 %	50 %
Alder 18-39 år	30 %	17 %	47 %
Alder 40-59 år	60 %	60 %	35 %
Alder 60-79 år	10 %	23 %	18 %
Bor i storby	49 %	42 %	38 %
Har høyere utdanning	68 %	61 %	35 %
Er i et parforhold	47 %	54 %	55 %

De tydeligste endringene i alternativ-miljøet fra 1999 til 2011 er markert med **halvfet** skrift. Dette er endringer som er statistisk sikre (5 % signifikansnivå).

De nyåndelige skiller seg på flere måter fra befolkningen i stort. For det første er kvinner i klart flertall. Dette er vanlig i religiøse miljøer, men enda tydeligere her enn i andre religiøse miljøer. Når en sammenlikner 1999-tall med 2011-tall kan det likevel se ut til at menn i større grad er på vei inn i miljøet.

For det andre preges det nyåndelige miljøet av godt voksne mennesker. Snittalderen i 2011-undersøkelsen er på 50 år, mot 38 år i 1999. Aldersgruppen 40 til 60 år er sterkt overrepresentert i forhold til befolkningen. Unge mennesker er derimot underrepresentert i den nyåndelige bevegelsen. Dette trekket er tydeligere i 2011 enn det var i 1999. Eldre mennesker er i 2011 noe overrepresentert. Det ser med andre ord ut til at det har skjedd en konsolidering av tilhengerskaren. Tallene tyder på at det rekrutteres færre unge mennesker til bevegelsen enn før. Vi kan ikke si noe presist om hvor lenge det er vanlig å være tilknyttet miljøet, men tallene antyder likevel at mange av de som ble rekruttert inn på 1990-tallet fortsatt utgjør en del av miljøet. Det er ikke overraskende at et miljø som startet opp for cirka 25 år siden har begynt å finne sin form, men også mister noe av den dynamikken som preget oppstartfasen. Vi kan ikke gå nærmere inn på en de strukturelle endringene i det nyåndelige miljøet. På bakgrunn av dataene kan vi bare antyde at miljøet preges av noen av de samme tendenser som vi finner i mer etablerte religiøse organisasjoner, det vil si stadig eldre tilhengerskare og utfordringer knyttet til rekruttering av unge. Det er især aldersfordelingen som har endret seg over tid. Mye tyder ellers på stabilitet.

I mange deler av verden er det å skifte medlemskap i en religiøs organisasjon ganske vanlig. Ikke minst i USA. Her forskes det også mye på skifte av religion – også kalt ”konvertering”. Det forskes også på mindre grunnleggende veksling mellom religioner, eller ”religious switching”. Det vi her har valgt å kalle ”religiøs pendling” er noe mindre drastisk og endelig enn et religionsskifte. I mange tilfeller er det snakk om en gradvis overgang fra en forestillingsverden til en annen, uten at man nødvendigvis endrer formell tilknytning til et tros- eller livssynssamfunn. Når man går fra et kristent til et nyåndelig miljø kan en del oppfatninger bli videreført, men gjerne *refortolket* for å passe inn i det nye miljøet. Det er ikke uten videre slik at tradisjonell konverteringsteori kan forklare den typen religiøs endring som vi snakker om her.

Den klassiske modellen for religiøs konvertering har vært «den paulinske omvendelsen». Det handler om en plutselig og dramatisk forandring, lik den Paulus opplevde på sin vei til Damaskus. I løpet av et øyeblikk snus livet på hodet. Først endres ens grunnleggende forestillinger og deretter handlingsmønsteret. Tidligere var omvendelse noe man opplevde *en gang* i løpet av livet.

På 1980-tallet ble et alternativt syn på omvendelse lansert i faglitteraturen. Vekten ble lagt på en langsom utvikling av et religiøst engasjement (Downton 1980). Studier av nyåndelige bevegelser har vist at tilhengerne har ulik grad av engasjement. Ofte finnes det en kjerne av særlig dedikerte, ved siden av en større gruppe interesserte tilhengere eller ”klienter” - som forholder seg mer instrumentelt til feltet. Engasjementet er skiftende og vil for noen bare vare en kort tid før en søker seg mot nye trosretninger (jfr. Barker 1984).

Forskning på nyåndelighet er ofte mer opptatt av motivene for den religiøse nyorienteringen, enn av trosskiftet som sådan (Lofland og Skonovd 1981). En tenker seg at veien en har slått inn på ikke nødvendigvis har noe bestemt endepunkt. Fokuset på motiver for nyorienteringen henger sammen med at religiøs endring er noe som erfares individuelt.

Ahlin (2005) hevder at fenomenet ”åndelig søken” er i ferd med å erstatte den religiøse omvendelsen. Det er reisen som står i fokus, ikke destinasjonen. Den religiøse omvendelsen har tidligere vært knyttet til et behov for å være del av et trosfellesskap. Tradisjonelt har religiøse miljøer, gjennom tette fellesskap, bidratt til å styrke troen og redusere tvilen. Dagens åndelige søken passer ikke inn i dette mønsteret. En person som ikke er opptatt av klare overbevisninger, men snarere opplever motforestillinger som stimulerende, vil ikke ha samme behov for å være en del av et ideologisk fellesskap. Ønsket om å finne trosfrender er ikke nødvendigvis et sentralt aspekt ved denne typen åndelighet. Søkende mennesker kan like gjerne ty til en bok eller oppsøke en ny lære, dersom tvil skulle dukke opp. Ahlin (2005) antar at nyåndelige søkere har mindre behov for å ha et religiøst miljø å støtte seg til, enn dem som er religiøse på en mer tradisjonell måte.

I sin drøfting av religiøs endring i det moderne samfunn fremhever Ahlin (2005) betydningen av subjektive erfaringer. Søkende mennesker har et pragmatisk forhold til den religiøse læren. For at en lære skal være sann må man selv ha gjort erfaringer som tyder på at den er nettopp det. I sin studie tar Henriksen og Pabst (2013) for seg mennesker som har holdt seg innenfor den kirkelige folden, men som har hatt såkalte «paranormale opplevelser». Opplevelsene har fått en sentral plass i informantenes liv, men tones ned i kontakten med andre for at de ikke skal komme i konflikt med

den kristne tilhørigheten. Betegnelsen «paranormale fenomen» er ikke vanlig å bruke innenfor det nyåndelige miljøet. Slike opplevelser betraktes ikke som spesielt uvanlige blant nyåndelige.

I henhold til Ahlin (2005: 14) har ikke det tradisjonelle konversjonsbegrepet samme relevans som før. Dagens nyåndelighet kjennetegnes ikke, som etablerte religioner, av sammenhengende trossystemer, men består av individuelt sammensatte forestillinger. De individuelle trossystemene blir justert og revidert i tråd med individets erfaringer. Religiøs forandring kjennetegnes dermed mer av en kontinuerlig søkeprosess enn skifte av meningssystem.

Ahlins påstand om at dagens nyåndelige har mindre behov enn tradisjonelt troende, for et sosialt fellesskap som støtter opp under egen tro, må undersøkes empirisk. Som motargument kan det hevdes at de som har en åpen og søkende innstilling til åndelige spørsmål, kan være vel så interessert i andres synspunkter og erfaringer, som personer med fastlagte standpunkter. Den pågående individualiseringen av samfunnet innebærer ikke at en mister behovet for å omgås andre – især ikke mennesker en deler livsinnstilling med. Som vi har vært inne på tidligere blir det galt å forstå individualisering utelukkende som selvsentring. Ideologisk sett kan det like gjerne innebære en vektlegging av *alle individers* potensiale og mulighet for selvrealisering.

I utgangspunktet kan det være flere grunner til at enkelte søker seg bort fra kristne fellesskap og over mot nyåndelige. En del av disse er av sosial art og har å gjøre med møter og relasjoner en har med mennesker i miljøene. Andre forklaringer er av verdimessig eller teologisk art og har å gjøre med hvordan en opplever innholdet i det religiøse fellesskapet.

Pål Repstad har i en studie fra 1984 tatt for seg personer som har sluttet å være aktive i kristne miljøer (Repstad 1984). Hans informanter hadde ikke gått inn i nye religiøse fellesskap. Likevel kan det være likhetstrekk mellom den passiviseringen fra kristne miljøer som Repstad beskrev tidlig på 1980-tallet og overgangen mellom kristne og nyåndelige miljøer i dag. Mange av de nyåndelige miljøene ble først dannet på begynnelsen av 1990-tallet. Noen av dem som på 1980-tallet ble passivisert fra kristne miljøer ville i dag kanskje ha valgt å knytte seg til et nyåndelig miljø.

Den religiøse passivisering som Repstad beskriver henger sammen med både sosiale og ideologiske aspekter ved miljøene. Repstad fremhever betydningen av "signifikante andre" og nære sosiale bånd, for den religiøse tilknytningen. Dersom en ikke klarer å etablere tillitsfulle og varme relasjoner i miljøet vil det være vanskelig å motivere seg for langvarig deltakelse. I studien fra 1984 blir de kirkelige miljøenes livsstilskrav trukket frem som en viktig grunn for tilbaketrekkingen. De siste 30 årene har kravene til en bestemt livsstil blitt tonet ned i kristne miljøer. Samtidig kan tidligere tiders livsstilskrav ha blitt erstattet av en ny type krav som blir oppfattet som et hinder for deltakelse. Mens kortspill, dans og alkohol av mange tidligere ble sett på som uforenlig med det å være kristen, er det i dag andre holdninger og livsmønstre som møtes med skepsis - ikke minst knyttet til samlivsfeltet. I tillegg til livsstilskrav peker Repstad i sin studie på det han kaller "profitt-perspektivet". Her er utgangspunktet en rasjonell vurdering av hva deltakelse i et miljø kaster av seg i form av sosialt utbytte. Et slikt nytteperspektiv på sosiale relasjoner kan ha fått større betydning som følge av individualiseringsprosessen i samfunnet.

Flere andre forskere, ikke minst amerikanske, ser religiøse grupper i et nytte/kostnadsperspektiv (Stark og Bainbridge 1987). I henhold til disse teoretikerne vil også tilknytning til et religiøst miljø være avhengig av hva en regner med å få ut av det. Hva er belønningene og hva er kostnadene ved

deltakelse? I denne sammenheng snakkes det gjerne om *push* og *pull*-faktorer. Noen faktorer dytter individene vekk fra religiøse miljøer, mens andre drar dem mot miljøet (Allievi 1999; Jindra 2011). De fleste religiøse miljøer har både egenskaper som kan dytte folk bort og dra dem til seg. For enkelte vil summen av disse faktorene være bestemmende for om en velger å gå inn i et miljø eller ikke. Både etablerte og nyere religiøse miljøer vil ha slike faktorer knyttet til seg. I denne undersøkelsen er vi ute etter å avdekke slike mekanismer.

Erling Birkedal (2001, 2008) er en annen forsker som har tatt for seg religiøs nyorientering. I sin studie av unge mennesker har han fremhevet at religiøs tro har tre bein å stå på – det relasjonelle, det kognitive og det emosjonelle (Birkedal 2001). Sosialt forankret tro opprettholdes ved at den støttes av et sosialt fellesskap av troende. Å rette søkelyset mot sosiale aspekter ved miljøene kan være en fruktbar innfallsvinkel når en skal studere veien inn og ut av slike. Den kognitivt baserte troen som mange tidligere tok del i gjennom undervisning i kirke og skole, kan ha blitt svekket over tid, mens den emosjonelt baserte troen basert på subjektive opplevelser, kan ha fått en viktigere rolle i tråd med individualiseringen av samfunnet. Det kognitive aspektet kan også lede i retning av andre typer tro enn den tradisjonelle kristne læren.

Tidligere har Peter Berger (1969) pekt på at trosforestillinger som ikke støttes av et sosialt fellesskap, på sikt vil ha vanskelig for å overleve. I tidligere tider var hele samfunnet så influert av religiøst tankegods at det i seg selv fungerte som en *troverdighetsstruktur* for religionen. I dagens samfunn har religion en svak posisjon i mange samfunnssektorer. I tillegg er det religiøse landskapet mer sammensatt enn før. Dette kan bety at den relative betydningen av religiøse fellesskap øker for den troende. Disse får oppgaven med å holde oppe og gjøre troverdig tankesett som ikke underbygges av storsamfunnet.

Bergers teori må nyanseres noe. Selv om deler av samfunnet er mindre religiøst enn tidligere, kan det tenkes at troverdighet skapes på andre måter enn gjennom tradisjonelle religiøse fellesskap. Litteratur og media kan også produsere troverdighet og legitimitet for religiøse livsanskuelser. Ved å lese religiøs litteratur eller følge bestemte TV-programmer, kan en hente næring til en religiøs tenkemåte. Dette tas blant annet opp i Knut Lundbys (2010) analyse av religiøse ressurser i media.

Gjennomgangen av teoretiske bidrag kan oppsummeres i følgende punkter:

- Religiøse miljøer har både egenskaper som kan dytte folk bort og dra dem til seg
- Overgangen mellom kirkelige og nyåndelige miljøer kan skje som en gradvis prosess
- Rasjonell kalkulering omkring hvilke sosiale miljøer som gir mest tilbake, er blitt mer vanlig
- Individuelle opplevelser kan være bakgrunnen for religiøs nyorientering
- Intellektuell nysgjerrighet kan være drivkraften bak religiøs nyorientering

I analysekapitlene skal vi se nærmere på det empiriske grunnlaget for disse antakelsene.

Å skifte religion er ikke som å skifte skjorte – i alle fall ikke i Norge. Valg av trosmessig ståsted er vanligvis noe som modnes gradvis gjennom oppvekst og tidlig voksenliv. Den primære sosialiseringen i familien betyr mye for valget, men også den sekundære sosialiseringen i lag og foreninger.

Skifte av religion, samt overgang fra et sekulært til et religiøst livssyn, er relativt lite utbredt i norsk sammenheng. Sist gang det ble ført statistikk (i 2004) var det for eksempel en av fem utmeldte fra Den norske kirke, eller cirka 1000 personer per år, som meldte seg inn i et annet kristent trossamfunn. Det skjer flere religionsskifter enn dette i Norge, men tallene tyder likevel på at omfanget er relativt beskjedent. Det vanligste er å melde seg ut av et trossamfunn for deretter formelt å stå utenfor ethvert tros- og livssynssamfunn.

Over tid er det en tendens til at stadig færre nordmenn betegner seg som troende eller religiøse. Samtidig er det få som kaller seg for klart ikke-troende eller ateist. Ulike mellomposisjoner oppnår betydelig støtte i spørreundersøkelser – dersom man får mulighet til å velge slike (jfr. Botvar 1999).

I Religionsundersøkelsen 2008 var det kun cirka tre prosent som oppga at de ikke trodde på Gud før, men gjør det nå. En større andel, 14 prosent, rapporterte at de hadde fått svekket sin gudstro. Dette har blitt slått opp som et forfallstegn i den kristne pressen (STREK 1/2011). Tallene må man imidlertid tolkes med varsomhet. Spørsmålene som er stilt er generelle og sier lite om hvor man egentlig står i forhold til tro og livssyn. I Norge er ganske mange innom kristent barne- og ungdomsarbeid i løpet av oppveksten. Dermed er det ikke oppsiktsvekkende at en del oppgir at de er blitt mindre religiøse enn før. Sammen med andre resultater fra Religionsundersøkelsen angir imidlertid dataene en retning. Fortsatt foregår det en sekulariseringsprosess i den norske befolkningen (jfr. Botvar og Schmidt 2010). Dette forhindrer ikke at det parallelt kan skje en form for «resakralisering», som innebærer en økende interesse for (enkelte) åndelige spørsmål i deler av befolkningen. I denne rapporten er vi imidlertid mest opptatt av personer som har interesse for nyåndelige spørsmål og av endringer innenfor denne gruppen.

Den form for nyåndelighet som Ahlin (2005) beskriver som "religiøs shopping" kan oppfattes som uttesting av ulike retninger og praksisformer uten noen klar idé om å finne fram til et helhetssyn på tilværelsen. Den videre analysen vil vise om denne beskrivelsen passer på vår gruppe av «religiøse pendlere».

Innenfor nyåndeligheten kan en grovt sett skjelne mellom to hovedkategorier - de som tester ut og de mer ideologiske søkerne (jfr. Botvar 2009). Data fra den store religionsundersøkelsen fra 2008 viser at det er betydelige forskjeller mellom disse to gruppene, ikke minst i synet på den etablerte folkekirken (jfr. Botvar og Henriksen 2010). De uttestende har i større grad enn de ideologisk orienterte, vært i kontakt med kirkelige miljøer under oppveksten og beholdt et åpent syn på etablerte trossamfunn.

Tidligere studier har vist at de nyåndelige sjelden kommer fra et utpreget kirkelig oppvekstmiljø (jfr. Botvar og Henriksen 2010). I og med at de nordiske landene fremstår som sekulariserte, er det ikke overraskende at rekrutteringen til et nyåndelig miljø ofte skjer fra et a-religiøst utgangspunkt.

I Religionsundersøkelsen fra 1998 var det 15 prosent av befolkningen som oppga at de hadde opplevd et "religiøst vendepunkt", der de fikk et mer forpliktende forhold til religion. Dette kan synes som et høyt tall. Tallet omfatter imidlertid også personer som i løpet av ungdomstiden har tatt et bevisst valg i retning av et religiøst ståsted fra en situasjon preget av ureflektert "barnetro". Som nevnt var det i Religionsundersøkelsen 2008 bare tre prosent som oppga at de ikke trodde på Gud før, men gjør det nå. Spørsmålene som ble brukt i 1998 og i 2008 er ikke identiske og resultatene er dermed ikke direkte sammenliknbare.

Til tross for at vekkelser forekommer sjeldent er det stadig mange unge som er innom kristne grupper og sammenhenger. Den kirkelige konfirmasjonen står omtrent like sterkt i dag som den gjorde for ti år siden, til tross for at en stadig mindre andel av foreldregenerasjonen (de mellom 35 og 54 år) regner seg som troende (jfr. Høeg 2010). Unge mennesker søker en ideologisk plattform. I løpet av tidlig voksen alder er det vanlig å finne et livssynsmessig ståsted som man ofte holder fast ved resten av livet.

I henhold til spørreundersøkelse i Alternativt Nettverk-miljøet fra 2011 er det rundt en femtedel av utvalget som har vært innom en kristen gruppe i kortere eller lengre tid. En annen gruppe på rundt ti prosent, har byttet frem og tilbake flere ganger. Det ser dermed ut til å være mindre pendleraktivitet enn man kunne forvente ut fra antakelsen om «religiøs shopping». Vi finner heller ikke i materialet den tydelige overgangen fra kristne til holistiske miljøer som Heelas og Woodhead (2005) fremholder. Bare én prosent av utvalget oppgir å ha gått fra en nyåndelig til en kristen gruppe. Det er ikke overraskende at dette tallet er lavt i og med undersøkelsen er foretatt i det nyåndelige miljøet. De som har forlatt miljøet helt vil ikke bli fanget opp av vår undersøkelse.

Tabell 2 Religiøs pendling blant personer tilknyttet Alternativt Nettverk.

	Alternativt Nettverk-undersøkelsen 2011
Har ikke vært med i kristen gruppe	80 %
Har gått fra kristen gruppe til en nyåndelig	12 %
Har gått fra nyåndelig gruppe til en kristen	1 %
Har gjort begge deler	7 %
Totalt	100 %
Antall	479

I vår studie har vi dybdeintervjuet syv «pendlere»⁴. Disse har i tillegg til å bli intervjuet besvart et spørreskjema. Vi kan dermed se det kvantitative og kvalitative materialet i sammenheng. Før vi går inn på informantenes fortellinger og betraktninger skal vi se hva de har svart på noen spørsmål i skjemaet.

⁴ Når vi i fortsettelsen ser nærmere på gruppen «pendlere» tar vi med de som har vært innom en kristen gruppe en eller flere ganger tidligere. Materialet suppleres med en spørreundersøkelse gjennomført blant medlemmer av Holistisk Forbund (N=200). Dermed har vi tilgang til spørreskjemasvar fra 135 personer som kan sies å ha pendlet mellom kristne og nyåndelige miljøer. Disse vil senere bli sammenliknet med data fra Alternativt Nettverk-undersøkelsen (N=488).

De syv informantene er valgt ut fordi de i spørreskjemaet oppgir å ha vært innom både kristne og nyåndelige grupper. Fire av informantene har gått fra en kristen til en nyåndelig gruppe, mens tre oppgir at de har beveget seg begge veier. Blant våre informanter har det med andre ord foregått en god del bevegelser mellom ulike religiøse grupper. Senere skal vi komme nærmere inn på hvilke erfaringer de har gjort i de ulike miljøene.

Tabell 3 Oversikt over informantene.

Navn ⁵	Kjønn	Alder	Bostedstype	Medlem av Dnk?	Jobber som terapeut?
Ragnhild	Kvinne	50-årene	Storby	Medlem	Ja
Gerd	Kvinne	60-årene	Storby	Utmeldt og innmeldt	Nei
Silje	Kvinne	40-årene	Mindre by	Medlem	Nei
Eva	Kvinne	50-årene	Tettsted	Medlem	Ja
Johanne	Kvinne	70-årene	Mindre by	Innmeldt og utmeldt	Ja
Marthe	Kvinne	60-årene	Tettsted	Utmeldt	Ja
Bjørn	Mann	70-årene	Storby	Utmeldt	Nei

I tabellen over sammenfattess informantenes hovedkjennetegn. Alle informantene anser seg å være "en åndelig/spirituell person", fire sier at de er "religiøse" og kun to betrakter seg som "kristne". Likevel bekrefter fire av syv at de tror på en Gud som man kan ha en personlig relasjon til. I neste del av rapporten går vi nærmere inn på religiøse erfaringer informantene har hatt i løpet av oppveksten.

⁵ Navnene er fiktive.

Jeg har alltid vært veldig religiøs, men hatt sånne dilemmaer inni meg.

(Gerd, 60-årene)

Kjernen i Alternativt Nettverk-miljøet skiller seg ikke vesentlig fra befolkningen for øvrig når det gjelder barndomserfaringer med kirke og kristendom. I henhold til tabellen nedenfor er det tolv prosent som oppgir at de gikk hyppig til kirke som 12-åring. Tilsvarende tall for hele befolkningen er 19 prosent (Religionsundersøkelsen 2008). Det ser ut til at de nyåndelige som gruppe har hatt noe mindre kontakt med kirke og kristendom under oppveksten, enn gjennomsnittet.

I undersøkelsen fra 1999 spurte vi om foreldrene var kirkelig orientert da respondentene var barn. Her er forskjellene mellom de nyåndelige og befolkningen marginale. Det kan se ut til at de nyåndelige har hatt en religiøst aktiv mor noe oftere enn det som er vanlig, mens fars religiøse aktivitet tilsvarer det en finner hos befolkningen i stort. Spørsmålene sier ikke alt om religiøse erfaringer, spesielt ikke i vår kontekst. Men dataene gir likevel et utgangspunkt for å skille ut de som har hatt en kristent preget oppvekst.

I spørrematerialet er det en motsetning mellom den forholdsvis lave andelen som har hatt religiøst aktive foreldre, og andelen som sier de har fått en kristen oppdragelse. Noe over halvparten av utvalget bekrefter at de helt eller delvis har fått en kristen oppdragelse. Dette kan henge sammen med at religiøs aktivitet, slik som kirkegang, står relativt svakt i Norge. Likevel har en betydelig andel som blitt presentert for kjernen i det kristne budskapet som barn. Andelen som oppgir at de har hatt en kristent preget oppvekst er på samme nivå i 1999- og 2011-undersøkelsen.

I 1999-undersøkelsen spurte vi de nyåndelige om de hadde opplevd det en kan kalle et religiøst vendepunkt. To tredeler svarte bekræftende. Det å vende seg mot et nyåndelig miljø oppleves nok av mange som et slikt vendepunkt. Sammenliknet med befolkningen generelt er andelen med en slik erfaring høy blant de nyåndelige (1999-tall). Svarene sier ikke noe om hvordan dette vendepunktetartet seg eller hva som lå bak endringen. Dette er et tema vi kommer tilbake til i de kvalitative intervjuene. Først presenterer vi noen generelle resultater fra spørreundersøkelsen før vi går dypere inn i stoffet på basis av intervjuene.

Tabell 4 Tidligere religiøse erfaringer. Alt. Nettv.-utv.* 1999 og 2011, samt befolkning. 1998/2008.

	Alternativt Nettverk undersøkelsen 1999 (N=471)	Alternativt Nettverk undersøkelsen 2011 (N=488)	Befolkningen (18 – 79 år)
Gikk hyppig til kirke som 12-åring	-	12 %	19 %
Far kirkelig orientert under oppvekst	13 %	-	13 %
Mor kirkelig orientert under oppvekst	22 %	-	17 %
Fikk en kristent preget oppdragelse	61 %	61 %	-
Har opplevd religiøst vendepunkt	67 %	-	15 %

Kilde: Data for hele befolkningen er hentet fra Religionsundersøkelsen 1998/2008.

* Alternativt Nettverk-utvalget

I tabell 5 sammenliknes data fra Alternativt Nettverk-studien 2011 med data for kategorien "pendlere", samt befolkningen i stort. Det kommer klart frem at pendlerne i større grad enn andre nyåndelige, har blitt preget av en kristen-kirkelig oppvekst. Omkring en tredel av dem var hyppig i kirken som 12-åring. Dette er et høyere antall enn vi finner blant befolkningen i stort. En større andel av pendlerne svarer videre bekreftende på at de fikk en kristen oppdragelse. Her mangler vi dessverre sammenliknbare tall for befolkningen. Vi har heller ikke data for religiøst vendepunkt blant pendlerne, fordi dette spørsmålet ikke ble tatt med i 2011-undersøkelsen.

Tabell 5 Religiøs aktivitet under oppveksten: Pendlere, Alternativt Nettverk-utvalg, befolkning.

	Religiøse pendlere (N=135)	Alternativ Nettverk- undersøkelsen 2011 (N=488)	Befolkningen (18-79 år)
Gikk hyppig til kirke som 12-åring	31 %	12 %	19 %
Gikk aldri til kirke som 12-åring	24 %	44 %	16 %
Fikk kristent preget oppdragelse (passer helt/delvis)	73 %	61 %	-
Fikk kristent preget oppdragelse (passer slett ikke)	5 %	12 %	-

Kilde: Data for hele befolkningen er hentet fra Religionsundersøkelsen 2008.

Gjennomgang av spørreundersøkelsen i Alternativt Nettverk-miljøet viser at grad av kunnskap om og kontakt med det kirkelige miljøet, varierer blant de nyåndelige. Samlet sett avviker de ikke stort fra befolkningen på dette punktet. Som helhet har de nyåndelige hatt noe mindre kontakt med kirkelige miljøer enn befolkningen generelt. Den gruppen vi fokuserer på - de religiøse pendlerne - utmerker seg ved å ha hatt betydelig mer kontakt med kirkelige miljøer under oppveksten. Hvorvidt dette innebærer at de fortsatt opplever nærhet til kristne forestillinger og miljøer, vil den videre analysen avdekke.

6.1 INTERVJUMATERIALET: FRA TRO TIL SØKENDE TVIL

De fleste informantene hadde et forhold til religion da de vokste opp, først og fremst fordi foreldrene var medlemmer av kirken (stort sett Den norske kirke). I overkant av halvparten hevder at de fikk en "kristen oppdragelse". Informanten Marthe (i 60-årene) betegner for eksempel sin families forhold til religion ved å si at de var "vanekristne", det vil si at man gifter seg og begraves i kirken, men ikke har noe aktivt gudsforhold. Kun to informanter gikk hyppig (minst månedlig) i kirken da de var i 12-årsalderen. Likevel konfirmerte flertallet seg kirkelig, og flere informanter påpeker også at de betraktet seg som troende da de var unge. Men allerede i ungdomstiden opplevde flere informanter at kristendommen, eller rettere sagt den type kristendom de fant i etablerte kirker, ikke var svaret på det de søkte etter. Bjørn forteller om en fem år eldre bror som ble frelst, og hvordan broren da Bjørn var ung "forkynte meg om denne Jesus-frelsen og hvor viktig den var. Den ble liggende i ryggmargen, slik at jeg hele tiden har hatt en religiøs søken. Men livet mitt var annerledes, jeg klarte aldri å få den Jesus-frelsen til å fungere for meg". Han forteller videre at "jeg hadde jo en tro på Gud og på Jesus og håpet på en Jesus-frelse og sånn. Jeg hadde hele tiden en intens søken i meg, slik at jeg var veldig opptatt av alt åndelig, i et bredt spekter". Bjørn åpnet altså allerede som ung opp for en nærmest ubegrenset interesse for det åndelige, som gikk bredere enn den tradisjonelle kristne frelsen broren stod for.

Andre informanter forteller at det særlig i konfirmasjonstiden vokste frem en oppfatning om at det kirken forkynnte ikke passer overens med deres religiøse tanker, noe som bidro til en erkjennelse av, som en uttaler det, "at her hører jeg ikke hjemme". For Gerd førte prestens forkynnelse til en konfliktsituasjon, som ble så sterk at hun valgte å melde seg ut av Den norske kirke like etter konfirmasjonen. Hun forteller:

Det var en veldig konflikt med han presten vi hadde, som la meg for hat. Han mente at jeg så ut som en hore og sånn, jeg vet ikke om jeg gjorde det jeg, men jeg hadde vel sikkert mye sminke og var litt dramatisk og sånn. Og jeg stilte spørsmål hele tiden (...). Jeg fant jo ut at den guden jeg trodde på, ikke var den guden presten trodde på, for å si det sånn. Så jeg var ikke troende..., jeg tror jeg alltid har vært litt sånn annerledes i forhold til kirken, enn de som er liksom vokst opp i en sånn kirketilknyttet familie. (...). I og med at jeg ikke har vokst opp i en sånn familie, har utgangspunktet vært en sånn indre lengsel og tro og følelsen av at, ikke sant, at det er noe der. Så jeg har alltid protestert mot de dogmene, når det bare er dogmer, og vært veldig sånn i protest mot de mennene som skulle bestemme alt.

(Gerd, 60-årene)

Gerd understreker i sitatet at hun og presten hadde et motstridende gudsbilde, og at sistnevnte representerte et mannsdominert system hvor dogmer spiller en sentral rolle. Det å stille kritiske spørsmål til hvordan kristendommen formidles, gjør også informanten Johanne. Hun forteller om en oppvekst preget av møter i en pinsemenighet der hun og søsknene ble presset i spørsmålet om de var frelst. Dette er en del av oppveksten som Johanne nå karakteriserer som "trist". På direkte spørsmål om hun betegnet seg som troende i oppvekstårene, svarer hun:

Altså, jeg måtte gjøre det (...) jeg hadde ikke noe godt forhold til religion i det hele tatt. Men jeg måtte jo kalle meg det for i det hele tatt å være ute blant ungdom. For det var jo i de fora jeg kunne få lov å være.

Videre forteller hun:

Mitt forhold til kirken er vel slik at jeg begynte ganske tidlig å stille spørsmål. Dette at Jesus... at du bare kunne tro på Jesus og så var du frelst. Altså, det kunne jeg ikke akseptere. Fordi, jeg tenkte at hvis det hadde vært riktig, så mener jeg at det ikke la noe ansvar på det enkelte mennesket i det hele tatt. Og jeg tenkte også at hvis kirken hadde hatt rett, hvorfor var det så mye grusomheter som skjedde i kirkens historie? For jeg mener at hvis du levde slik som Jesus sa vi skulle leve, altså da ville jo verden vært en helt annen. Fordi det ikke fikk noen følger, for det gjorde jo ikke det, all den tid at Jesus sa at "det er av tro dere blir frelst", så spilte det ikke noen rolle hva menneskene gjorde. Dermed tenkte jeg at "dette må være helt feil". Men jeg tenkte ikke da hva som kanskje kunne være riktig for meg. Jeg skjønnte at dette måtte være feil. Og dessuten var det kjedelig i kirken. Det var veldig kjedelig i kirken.

(Johanne, 70-årene)

For Johanne var det spesielt trosspørsmålet, "dette med Jesus og frelsen", som hun ikke fikk til å stemme. Samtidig kjente flere informanter, som nevnt, en "intens søken" eller "indre lengsel" etter noe mer. Bevegelsen fra å være troende, eller i det minste å ha en form for relasjon til kirken, til å søke utenfor organisert religion, betegner Wade Clark Roof (1999: 9) som en bevegelse fra "tro til søkende tvil" (jfr. Gilhus og Mikaelsson (2000: 18). En såkalt søkende tvil kan knyttes til en velbrukt metafor for åndelig søken, nemlig "reisen" (Selberg 2000, lest i Gilhus og Mikaelsson 2000: 16). Reisemetaforen henspiller på at det religiøse mennesket i sin søken etter sannhet er underveis, sannheten kommer til mens man vandrer. Med andre ord er søken etter sannhet en kontinuerlig bevegelse og veiene dit er mangfoldige (Gilhus og Mikaelsson 2000: 16-17). Å være på en slik reise kjennetegner flere av informantene, som rettet sin åndelige interesse mot nye kilder. Mens noen informanter har brutt med det de opplevde som snever kirkelig forkynnelse, har andre opplevd en mer gradvis justering av sin gudstro, uten at det har skjedd noe klart brudd med kirken. Men også for disse er det kilder utenfor kirken som bidro med de viktigste impulsene til deres åndelige utvikling.

6.2 STARTEN PÅ DEN (NY)ÅNDELIGE REISEN

Opplevelsen av at kirken ikke var i stand til å tilfredsstille den åndelige lengselen som flere av informantene hadde, førte til en utforsking av nye kilder og miljøer. For noen startet en gryende interesse for det alternative allerede tidlig i tenårene. Slik forteller Marthe om sitt første møte med det hun selv betegner som "annerledes religiøsitet":

(...) Så i gymnaset hadde (...) vi om religionsforståelse i fremmede religioner, og der var det et hinduistisk begrep som betyr Gud er i meg eller jeg er i Gud, eller jeg er i det og det er i meg, og da gikk det sitringer gjennom meg og der kjente jeg meg igjen. Så kan jeg si at før det hadde far i et forsøk på å skape en hyggelig familie, lest en historie fra Tibet, som felleslesning for hele familien. Tibetansk buddhisme og folkeliv. Jeg kjente meg helt igjen. Dette var noe jeg virkelig var med på (...). Det var altså den tibetanske historien jeg opplevde som 10-åring, som viste en annen måte å forholde seg til bevissthet, åndelig utvikling... (...) Som særoppgave på gymnaset skrev jeg om psykiske fenomener i Tibet og tibetanernes tolkning av det. (...) Som 19-åring begynte jeg med yoga, og begynte med yogameditasjon⁶. Jeg kan ikke kalle dette for alternativ spiritualitet, men i alle fall ikke-kristen åndelighet.

(Marthe, 60-årene)

Dette utviklet seg videre ved at Marthe ble kjent med andre buddhistiske tradisjoner i tillegg til den tibetanske, og kom i kontakt med andre kulturer hvor det var mer naturreligion, samt indianske tradisjoner.

Bjørn forteller også at interessen for det åndelige kom tidlig. Han gikk riktignok veien om et kristent trossamfunn før søkingen i voksen alder dreide seg i en mer nyåndelig retning. Årsaken til at Bjørn gikk fra den lutherske statskirken til et annet kristent samfunn er at han opplevde sistnevnte som mer spennende og at de viste en større åpenhet:

De hadde ikke dette skarpe skillet mellom... altså kristendommen er jo normalt sånn at enten kommer du til helvete eller så kommer du til himmelen. Og det kunne jeg aldri akseptere. (...) Så jeg ble med i denne gruppen, men så var jeg ikke helt fornøyd med det heller. Jeg begynte å stille kritiske spørsmål...

(Bjørn, 70-årene)

Han forteller videre om en "ganske tøff frigjøringsprosess", og at "etter det så har jeg styrket min åndelige interesse og ikke knyttet meg til noe som helst trossamfunn, men har vært veldig interessert i å finne ut hva de forskjellige har av spennende ting".

Blant informantene finnes også dem som begynte sin åndelige reise utenfor organisert religion i voksen alder. Et eksempel er Johanne som forteller om hvordan hennes oppdagelse av nyåndelighet startet med en annonse i Aftenposten som reklamerte for et kurs i polynesiske naturreligion. Dette var i en periode da hun og mannen hadde returnert til Norge etter et lengre opphold i utlandet, og hun nettopp hadde kommet frem til at ekteskapet ikke lenger fungerte. Johanne forteller:

⁶ Del av Transcendental meditasjon.

Jeg måtte bare gjøre noe. Jeg følte at jeg ikke var verdt noe, jeg var faktisk syk både fysisk og emosjonelt, virkelig syk. (...) Så fikk jeg et behov for å gjøre noe jeg kunne også gi til andre. Det var en sånn liten annonse i Aftenposten som, ja at jeg fikk øye på den var nesten et under, for det var jo så lite, og det var et alternativ-religiøst kurs. Det sto ikke så mye der, men det var et eller annet som tiltrakk meg ved det kurset. Så fikk jeg tilsendt papirer og sånn, og slik begynte det.

Dette kurset ble starten på noe som skulle endre livet hennes:

Det er jo en helende utdanning, som går på å lege deg selv og alt det du har vært gjennom. Og der skjedde det utrolig mye. Jeg kunne bearbeide det som lå der helt fra barndommen, og ikke minst alt på det åndelige området. Det har gjort at livet mitt har endret seg totalt.

(Johanne, 70-årene)

Denne typen fortellinger går igjen i intervjumaterialet. Informantene begynte, av ulike grunner, å søke svar på sin "åndelige lengsel" utenfor kirken. Dermed åpnet de opp for et sett av ulike inspirasjonskilder, fra østlig filosofi og religion til andre ideer og praksiser knyttet til det nyåndelige feltet.

På spørsmål om hvordan de ble involvert i det alternativreligiøse feltet nevner noen interne drivkrefter – opplevelse av mismatch mellom egen tro og kirkens tro, mens andre i større grad vektlegger eksterne faktorer, – slik som Johanne over. Likevel kan et fellestrekk sies å være at man beskriver en prosess som pågår over tid – der utforskning av ulike kilder gradvis fører til ny forståelse. Utforskningen har ført informantene i ulike retninger innenfor det alternative feltet, og flere nevner at enkelte områder appellerer til dem, mens andre ikke gjør det. Noe gir gjenklang, mens andre tilbud "er så *ikke-meg* som det bare kan få blitt", som en informant formulerer det. Flere av informantene viser gjennom sin livsfortelling at deres forhold til det nyåndelige har vært utforskende, at det har vært en søkende prosess der de har prøvd seg frem til det de synes gir dem noe. En informant sier for eksempel at hun "på sikt vil sortere mer og mer (...). Slikt som sjamanisme og tarot-kort og spåkuler og sånn, det har jeg sortert bort for lenge siden. Jeg har bare vært innom og sett hva det er. Men det er ikke min vei, på en måte".

6.3 OPPSUMMERING

Spørreundersøkelsen fra Alternativt Nettverk viser at de nyåndelige som helhet har hatt noe mindre kontakt med kirkelige miljøer under oppveksten enn befolkningen i stort. Den gruppen vi primært er opptatt av - de religiøse pendlerne – har derimot hatt betydelig mer kontakt med kirkelige miljøer i en tidlig fase av livet enn det som er vanlig. Dette har bidratt til at de fortsatt har et mer positivt forhold til kirken enn andre nyåndelige.

Forholdet til kirken har for flere av informantene vært konfliktfylt. Noen har meldt seg ut av kirken, og noen har meldt seg inn igjen. Men de har ikke ønsket å bryte fullstendig forbindelsen til kirken. To av informantene forteller om særlig negative erfaringer med kirkelige miljøer. Dette har vært bestemmende for deres senere forhold til kirken. De har hatt en reflektert interesse for åndelig spørsmål, noe som har ledet dem inn i andre retninger enn den kirkelige. De følte seg intellektuelt sett provosert av kirkens forkynnelse.

Gerd (60-årene) forteller om konflikt med den lokale presten med utgangspunkt i klesdrakt og utseende. Hun ble ikke godtatt som den hun var. Når hun ser tilbake på situasjonen tolker hun den inn i et kjønnsperspektiv. Hun beskriver det som en typisk mannlig måte å forholde seg til religion på, og som en form for maktbruk fra det dominerende kjønn sin side. Konfrontasjonen går på ytre trekk som klesdrakt og væremåte. Men også teologi er involvert - presten hadde en annen forståelse av Gud enn henne selv. Ut fra det hun forteller kan vi slutte at opplevelsen skriver seg tilbake til 70/80-årene. De konfliktene som beskrives er trolig mindre vanlige i dag. Men for Gerd har møtet med presten satt negative spor som fortsatt preger hennes forhold til kirken.

Også Johanne opplevde i en lavkirkelig kontekst å bli presset inn i en kristen fortolkningsramme som hun opplevde som snever. Også i dette tilfellet snakker vi imidlertid om erfaringer fra flere tiår tilbake. Mange kristne miljøer har endret seg over tid. Det er likevel interessant å merke seg at negative erfaringer med kirkelige miljøer i en tidlig fase av livet, kan sette spor som blir bestemmende for ens forhold til kirken også i voksenlivet.

Mens noen informanter har brutt med det de opplevde som snever kirkelig forkynnelse, har andre opplevd en mer gradvis justering av sin gudstro, uten at det har skjedd noe klart brudd med kirken. Noen nevner indre drivkrefter – opplevelse av mismatch mellom egen tro og kirkens tro, mens andre i større grad vektlegger eksterne faktorer. Et fellestrekk er at man beskriver en prosess som pågår over tid – der utforskning av ulike kilder gradvis fører dem over i det alternative feltet.

7 GRUPPETILKNYTNING OG ÅNDELIG UTVIKLING

Jeg føler at nå skulle jeg ønske at jeg kunne komme litt videre på enkelte punkter og sånn, og så er det ikke om å gjøre, og så går det litt tid, og så snakker du med noen. Så leser du noe og finner en bok, så kjøper du den og så får jeg se hvordan den er. Da finner jeg alltid noe, og kanskje nettopp det jeg søker etter...

(Johanne, 70-årene)

Det å finne mening i tilværelsen er et mål for enkeltindividene, samtidig som mening ofte blir skapt i samspill med andre. Forskningslitteraturen har i noen grad vært opptatt av hvilken betydning sosiale relasjoner og gruppedeltakelse har for de nyåndelige. "Religiøs identitet blir et spørsmål om ens indre liv og personlighet vel så mye som ens identifikasjon med en religiøs gruppe", skriver Gilhus og Mikaelsson (2000: 16). Ahlin (2005) stiller spørsmålstegn ved de nyåndeliges avhengighet av et religiøst miljø. I og med at deres søken ofte er av intellektuell art kan de hente åndelig inspirasjon og informasjon fra andre kilder enn sosiale miljøer, som for eksempel nyåndelig litteratur.

Fra hvilke kilder henter informantene åndelig inspirasjon og påfyll? Deltar de i et sosialt fellesskap der de kan utveksle tanker med likesinnede? I hvilken grad er identifikasjon med en bestemt religiøs gruppe en sentral del av den åndelige identiteten? Finnes det andre kilder til åndelig utvikling som er like viktige? Vi skal se nærmere på den rollen ulike former for sosial kontakt og gruppedeltakelse, spiller for informantenes utforskning av det nyåndelige feltet.

Tabell 6 Sosiale aspektet ved nyåndeligheten. Pendlere, nyåndelige, befolkningen. Prosent.

	Religiøse pendlere (N=135)	Alternativ Nettverkundersøkelsen 2011 (N=488)	Befolkningen (18-79 år)
Har høy grad av tillit til andre mennesker	63 %	57 %	77 %
Har lav grad av tillit til andre mennesker	16 %	19 %	21 %
Deltar fast i kristen forening/gruppe	5 %	5 %	8 %
Deltar fast i en nyåndelig gruppe	31 %	23 %	-
Har nylig deltatt på et alternativ-kurs	74 %	70 %	-
Har venner som også leser <i>Visjon</i>	67 %	56 %	-
Har lest nyåndelig bok som gjorde inntrykk	87 %	84 %	-

Kilde for befolkningstall: Religionsundersøkelsen 2008/1998.

Tabell 6 presenterer svar på en del spørsmål som berører det sosiale aspektet ved nyåndeligheten. Er de nyåndelige mer individuelt orientert og mindre opptatt av religionens sosiale aspekter enn andre? I tabellen sammenliknes gruppen av pendlere med hele utvalget av nyåndelige, samt befolkningen i stort. Pendlerne har jevnt over høy grad av tillit til andre mennesker. Et klart flertall svarer bekreftende på spørsmål om de fleste mennesker er til å stole på. Tilsvarende er andelen som svarer benektende på det samme spørsmålet, svært lav. Men høy grad av tillit til medborgerne er et generelt trekk ved den norske befolkning. Det kan synes som om pendlerne er noe mer orientert mot andre mennesker enn gruppen av nyåndelige generelt, men forskjellene er ikke store.

Blant pendlerne og blant nyåndelige generelt er det få som deltar i en kristen gruppe på fast basis. Det samme gjelder også befolkningen i stort, men her ligger tallet likevel noe høyere (8 %). Er dette et tegn på at de nyåndelige i liten grad har kontakt med andre (ny)åndelige, slik enkelte hevder? Det er lite i materialet som tyder på det. Nærmere en tredel av pendlerne oppgir at de regelmessig deltar i en nyåndelig gruppe. Slik gruppedeltakelse er dermed noe vanligere blant pendlerne enn befolkningen. Også på andre spørsmål knyttet til betydningen av det sosiale aspektet skårer pendlerne høyt - og høyere enn nyåndelige som helhet. Det er ikke i det kvantitative materialet noe grunnlag for å hevde at pendling mellom kristen og nyåndelige miljøer har å gjøre med at man ikke finner seg til rette i et religiøst miljø eller at man ikke er interessert i kontakt med andre mennesker.

Det siste spørsmålet i tabellen dreier seg om bruken av nyåndelig litteratur. Svært mange i de nyåndelige miljøene leser bøker for å utvikle sitt åndelige liv. Det behøver ikke være noen motsetning mellom å lese bøker og å delta på sosiale aktiviteter. Men åndelig litteratur kan likevel for enkelte fungere som en erstatning for et religiøst fellesskap, når det gjelder å holde ved like og utvikle et religiøst livssyn. Bildet som de kvantitative dataene tegner danner et bakteppe når vi ser nærmere på sosiale sider ved nyåndeligheten ved hjelp av det kvalitative materialet.

Internett er en form for kanal som ikke omtales mye i materialet. Framveksten av internett og digitale medier kan ha endret tilgangen til og mulighetsformene i ulike alternative miljø. Et interessant spørsmål er hvorvidt internett blir benyttet av aktører for å komme i kontakt med likesinnede og på den måten muliggjør møter og utveksling på tvers av landegrensene. Bare en av våre informanter (Silje) nevner en facebook-gruppe hun er med i, men påpeker samtidig at hun ikke er aktiv her. Silje fremhever også at hun ser på åndelige foredrag på Youtube og følger kjente skikkelser som har nettside. Forøvrig blir ikke internett nevnt i intervjuene når det gjelder kilder til (ny)åndelig inspirasjon.

7.1 INTERVJUMATERIALET: AMBIVALENS OVERFOR GRUPPETILKNYTNING

Til tross for at kun én intervjuinformant (Eva) er tilknyttet en alternativreligiøs gruppe, forteller fem at de deltar på diverse alternativreligiøse grupper minst noen ganger i året. Blant disse nevnes meditasjonsgrupper, qi gong, spiritisme, tibetansk buddhisme, sjamanistiske seremonier, og diverse kurs på Engleskolen til Märtha Louise. Alternative terapiformer trekkes også frem, og her nevnes healing, enhetsterapi, homeopati, akupunktur, soneterapi, massasje, ørelys, kraniosakral terapi, samt besøk hos medium, for å nevne noen. Fire av intervjuinformantene tilbyr også selv ulike former for behandling eller terapi.

Flere informanter har med andre ord vært innom flere ulike grupper med diverse tema, og har dermed utforsket ulike alternative miljøer. Det bør nok også legges til at Alternativmessen er et velbrukt forum for informantene, da både som publikummere og som tilbydere.

Hvilken form det er på gruppene informantene deltar i, varierer når det gjelder hvordan disse er organisert – struktur, form, antall deltakere etc. Eva er del av en større og velorganisert bevegelse. Johanne, på sin side, er del av det hun betegner som et "utdanningssystem" innenfor sitt felt. Dette miljøet er riktignok spredt over ulike deler av verden, og antallet grupper i Norge er veldig få, opplyser Johanne. Dermed blir også møtene sjeldne. Andre forteller om mer løse samlinger, for eksempel Gerd, som henviser til mer uformelle møter hun tidligere har deltatt på:

Noen av oss møttes jevnlig og gjorde noen sånne ting sammen, ikke sant, men det var jo ikke noe sånn... Det var fordi vi kjente hverandre og liker hverandre, det er ikke noe medlemskap i en gruppe på en måte.

Eva forholder seg, som nevnt, særlig til et spesifikk verdensomspennende nettverk for spiritister som i dag står sterkest i England. Hennes involvering består i at hun leser bøker av mennesker i nettverket og deltar på kurs som de holder. Gruppen jobber aktivt mot det Eva omtaler som "sirkustilstander" på det alternative feltet, for eksempel hvordan såkalte TV-medier fremstiller nyåndelighet.

Evas motivasjon for å være del av denne bevegelsen er å være tilknyttet en seriøs gruppe som motvirker slike "sirkustilstander", som tv-program med klarsynte er et eksempel på. I stedet for å fremvise spektakulære show der TV-mediet hjelper en avdød over i lyset, er gruppen hun tilhører opptatt av å samle bevis for livet-etter-døden-opplevelser. I tillegg til at det medvirker til personlig utvikling, bidrar Evas tilknytning til den engelske gruppen som en legitimering og bekreftelse av at det nyåndelige også er en seriøs bevegelse.

Som nevnt oppgir flertallet av informantene at de har vært innom flere ulike grupper og miljøer over tid. Gerd har for eksempel deltatt i ulike healing-grupper. Ikke alle gav mersmak.

Jeg oppsøkte for ikke så lenge siden disse åndelig healing-kveldene, disse "spiritistene". Men det er ikke noe for meg, har jeg funnet ut." (...) For det første er det sånne selvfølgelige ting. Det de kanaliserer synes jeg også blir veldig sånn banalt, altså det er noe med stemningen og utstrålingen, det er sikkert, jeg vet ikke om det er sant det de formidler og sånn, men det er på en måte også for lite spirituelt, det er ikke noe alternativ til en kirke, føler jeg altså, det er noe med utstrålingen. Men jeg tror på en måte at noen kan gjøre sånne ting altså, og kanskje hjelpe noen hvis de ikke kommer over en sorg, altså sånne typer ting, det tror jeg på sitt beste. Men da er det kanskje mer i et lukket rom mellom to personer. I en seanse blir det litt sånn...

Det er særlig det innholdsmessige ved arrangementet Gerd reagerer på, at det ble "veldig banalt" og "for lite spirituelt". Gerd betviler troverdigheten ved det som kommer frem under slike kvelder. Samtidig anerkjenner hun at slike tilbud kan være til hjelp for folk som er i sorg. Men da bør det foregå i en mer privat setting, "i et lukket rom mellom to". Et interessant utsagn er Gerds sammenligning av det spiritistiske arrangementet med et kirkelig, der hun avviser at førstnevnte kan sidestilles med kirken. Dette kan ses i sammenheng med det hun beskriver som banalt og for lite spirituelt ved disse healing-kveldene. Sammenliknet med det som foregår i kirken blir det for hverdagslig og trivielt – og dermed lite overbevisende. Gerd har også vært i kontakt med en gruppe i kirkelig regi, noe vi skal komme nærmere inn på i delen som beskriver informantene forhold til Den norske kirke i dag.

Til tross for Gerds noe skeptiske holdning til en spesifikk healing-gruppe, virker det som de fleste informantene ser en verdi i å delta i en åndelig samling eller gruppe. Dette henger både sammen med at gruppene fungerer som en arena informantene kan utvikle seg innenfor, men også fordi de ser verdien av å møte andre med liknende tanker som dem selv. Dette synspunktet fremheves for eksempel av Bjørn, som ikke er aktiv i noen form for gruppe på nåværende tidspunkt. Riktignok forteller han om et familiemedlem som deler hans åndelige interesse og som derfor "har betydd en del for meg, som jeg kunne være med og åpne disse åndelige tingene, det er ikke alle man kan det med." På spørsmålet om informantene skulle ønske at de hadde mer kontakt med andre, enten enkeltpersoner eller miljøer som deler de samme interessene, kommer det fram ulike svar. Særlig Eva og Marthe understreker at de allerede er del av velfungerende nettverk med personer som deler lignende interesser. For eksempel sier Eva:

Jeg har i grunnen et nettverk av folk som er noenlunde likeartet med meg i tankegangen om hva de mener om en del ting, jeg er alltid veldig interessert i å møte og snakke med andre som har synspunkter som kanskje ikke er helt sånn som mine.

Marthe sier noe av det samme:

Jeg har kontakt med masse mennesker som tenker det samme som meg. Jada, det er mitt miljø. Jeg er ikke tilsluttet noe bestemt, men alle mine venner og kjente og forbindelser, er på et eller annet vis på denne veien.

Gerd forteller også at hun har "venninner som er opptatt av noe av det samme". Samtidig legger hun til:

Men det kunne sikkert vært fint med mer. Akkurat nå er det så mye som skjer i livet mitt. Men det er sånn, jeg får ofte en sånn veldig trang i perioder, ikke sant: "Å, nå må jeg finne noen som jeg kan være sammen med som...", ikke sant...

Silje forteller at det særlig er moren hun snakker med om det alternative. Moren er «veldig opptatt av veldig mye av det som jeg er opptatt av». Selv om Silje også er med i en kristen gruppe, påpeker hun at dette er tilstrekkelig fordi det "er en litt personlig ting, da". Mens Silje her uttrykker at hun opplever det med tro som et personlig anliggende, understreker Bjørn at han er et "individuelt, tenkende menneske". Selv om Bjørn, som nevnt, er takknemlig for å kunne dele tanker om det åndelige med et familiemedlem, virker han noe betenkt på å skulle knytte seg til et bestemt miljø. Dette kan ses i lys av hans tidligere erfaring med en kristen gruppe som han opplevde som indoktrinerende.

7.2 LITTERATUR SOM ALTERNATIV INSPIRASJONSKILDE

Blant informantene er det fire som abonnerer på bladet *Visjon*, mens to tidligere har abonnert (fem har venner som abonnerer). Alle informantene oppgir at de leser *Visjon* for å holde seg orientert om hva som foregår på alternativfeltet, mens fem sier at en viktig grunn er muligheten til å fordype seg i lesestoff som virkelig interesserer dem, fire for å få informasjon om kurs og seminarer. Alle påpeker at stoff om spiritualitet og religion er det de er mest interessert i, mens fire trekker frem alternativ medisin som særlig interessant. Til tross for at de aller fleste peker på personlig utvikling som blant det de er mest opptatt av innenfor det nyåndelige feltet, oppgir kun to av informantene at dette er noe de spesielt ønsker å lese om i bladet *Visjon*. For flere er alternativbøker en viktig kilde til inspirasjon. Alle informantene forteller at de i det siste har lest en bok om spiritualitet, selvutvikling, økologi eller alternative verdensoppfatninger som har hatt stor betydning for dem.

Av bøker som informantene nevner er blant andre *Bevissthetsskiftet* av Lill Bendriss og Camillo Løken, *Selfliberation through seeing with naked awareness* av John Myrdhin, *Love without end* skrevet av Glenda Green, *The Inner Journey home* av A.H. Almaas, samt bøker skrevet av João Teixeira de Faria – kjent som *John of God*, prinsesse Märtha Louise, Helge Hognestad, Jon Skau og Jon Gelius.

Bøker er en viktig kilde for informantene når de skal fordype seg eller utforske noe nytt innenfor det alternative universet. Silje forteller at etter hennes første møte med det nyåndelige via et kurs, begynte hun å lete i bøker for å utforske sin nye interesse for det åndelige. Silje er opptatt av hvordan en kan "forandre livet med meditasjon og tanker" og beskriver dette ved å si at "jeg føler egentlig at jeg studerer dette feltet".

Bjørn inntar en liknende posisjon når han forteller at han "prøver å få en forståelse, en intellektuell forståelse av det åndelige". På grunn av helsemessige problemer må Bjørn oppholde seg hjemme og er mye alene. Også han trekker hovedsakelig fram bøker når han blir bedt om å fortelle om sine inspirasjonskilder. Bjørns overbevisning om at reinkarnasjon, nær døden-opplevelser, spiritisme og helende krefter er noe reelt, baserer seg i stor grad på bøker han har lest. Blant annet refererer han til en bok om en mann med en uhelbredelig syk sønn:

Så fant han ut at han ville prøve healing. Han var journalist og forsker, så han undersøkte mange som hevdet de kunne heale og kom frem til et par tre personer som virkelig fikk til nesten alle tilfeller av healing. De greide på en eller annen måte å formidle krefter til personer som gjorde at det skjedde en endring med de menneskene, at de ble helbredet. Og det var uavhengig av deres tro. Mange slike ting har gjort at jeg har veldig sterk overbevisning om at det finnes mye krefter som vi ikke skjønner noe særlig av.

(Bjørn, 70-årene)

En annen forfatter som Bjørn hevder har "vekket meg en del", er Neil Donald Welsh med sin bok *Himmelske samtaler*. Riktignok påpeker Bjørn at det ikke er slik at "jeg følger det og tror på det han sier og sånt noe, men mange av tankene hans har gitt respons hos meg". Bjørn understreker at det han leser bidrar til en ny og gradvis utvikling i ham: "Av og til når jeg har lest mye, så har jeg sagt til meg selv: "Bjørn, nå stopper du opp med det der, du må ikke bli surrete og tulle. Ta det litt med ro og la det modne". Gjennom lesning av nyåndelig litteratur endres Bjørns forståelsesgrunnlag og på lengre sikt bidrar det til å åpne opp og utvikle hans "intellektuell[e] forståelse av det åndelige".

Gerd forteller at hun alltid har lest veldig mye, og beskriver det slik: "når noe appellerer til meg, så tar jeg det, på en måte". Hun mener selv at oppdagelsen av det alternative kom til da hun begynte å lese Carl Gustav Jung under utdanningen, selv om hun hadde hatt en interesse for det åndelige en stund før dette. Boken av Jung inneholdt bilder og symboler som ble viktige for henne. Hun sier videre at det som "fikk meg inn i sånne new age-aktige alternative ting" var litteratur som tar for seg personlige fortellinger om livet etter døden:

Jeg har vært opptatt av fortellinger om folk som husker [fra nær-døden-opplevelser] og som kommer tilbake til livet. Og når det da har forandret dem radikalt, så tror jeg det er bevis på at det de har opplevd, at det er noe sant i det.

(Gerd, 60-årene)

Gerd er, som vi også så i tilfellet Bjørn, opptatt av å finne bekreftelser på eksistensen av en åndelig verden. Slike bekreftelser kan komme fra mennesker som har personlige erfaringer med livet-etter-døden. De fungerer som sannhetsvitner på at det finnes noe mer mellom himmel og jord enn vi kan sanse med våre fem sanser. Gerd finner også, gjennom bøkene hun leser, støtte til hvordan hun skal takle situasjoner i sitt eget liv:

Jeg har lært mye av bøker, altså. Også av skjønnlitteratur, det er ikke det, men bøker har vært veldig viktig for meg, den støtten, altså jeg går alltid og leter etter en bok hvis jeg er oppe i dilemmaer, selv om jeg allerede har en del bøker.

(Gerd, 60-årene)

7.3 OPPSUMMERING

Spørreskjemamaterialet tyder ikke på at de nyåndelige som helhet er spesielt individualistiske – i alle fall ikke i betydningen asosiale. Tre av fire har nylig deltatt på et alternativ-kurs og syv av ti oppgir å ha venner som også er interessert i alternativ-feltet. Færre oppgir at de deltar i en fast åndelig gruppe. Bare fem prosent er med i det de vil kalle en kristen gruppe, mens omkring en fjerdedel er fast med i en nyåndelig gruppe. De vi har kalt pendlere kjennetegnes ikke av mer kontakt med kristne grupper, men er noe mer aktive i nyåndelige grupper enn gjennomsnittet av de nyåndelige. Intervjumaterialet antyder at informantene er preget av en viss ambivalens når det gjelder deltakelse i grupper og fellesskap.

Spørsmålet om deltakelse i grupper og kontakt med andre nyåndelige, berører flere perspektiver. Det er særlig den innholdsmessige siden ved kurs og gruppedeltakelse informantene våre forteller om. De nyåndelige gruppene som omtales ser de ut til å være organisert rundt kjente skikkelser i miljøet, som opptrer som inspiratorer for andre, likesinnede. Det fremheves at slike grupper/samlinger har en egalitær form. Informantene legger vekt på at de gjennom gruppedeltakelse oppnår mer kunnskap om et gitt område i tillegg til at de utvikler seg åndelig. Samtidig fremheves betydningen av at det de deltar på, må være preget av en stemning som føles riktig, og at det som formidles er spirituelt nok til å virke troverdig. Dette betones især av informanten Gerd. Evas, på sin side, hevder at deltakelse i en seriøs, spirituell organisasjon motvirker «sirkustilstandene» på feltet som særlig formidles gjennom populære medier. For Eva bidrar tilknytning til en bestemt gruppe til å skape legitimitet for det en tror på.

Informantene oppgir å ha en tilknytning til et eller flere nyåndelige miljøer, men som oftest uten formelt å være medlem av noen organisasjon. Flertallet av informantene betoner at deres personlige åndelighet er viktigere enn å være knyttet til en bestemt religiøs gruppe. Flere vektlegger at man er sin egen åndelige «veileder». Dette gjelder ikke minst Bjørn. Han har ikke behov for å knytte seg til noe spesifikt, men vil utforske ulike kilder på egenhånd. Generelt er imidlertid det å ha kontakt med andre mennesker som en kan dele åndelige spørsmål med, av betydning for våre informanter.

Flere av informantene trekker fram alternativlitteratur som en viktig kilde til innsikt i det åndelige feltet. Dette fremstår som et alternativ til gruppetilknytning som kilde til åndelig inspirasjon. Denne typen litteraturen bidrar både til den åndelige bevisstheten og til personlig utvikling. Gjennom intervjuene ser vi at slik litteratur kan være en støtte i vanskelige situasjoner og gi løsninger på dilemmaer en er oppe i, noe Gerd er et eksempel på. De personlige fortellingene som denne typen litteratur er full av fungerer som bekreftelse på at det finnes et liv etter døden og helbredende krefter. Bøkene gir informantene næring til livsanskuelsen. Bruken av alternativlitteratur gir dessuten informantene kontakt med internasjonale strømninger på feltet.

8 KROPPSLIG-RELIGIØSE ERFARINGER OG NYÅNDELIGHET

I forskningslitteraturen framheves kroppslig-religiøse erfaringer som et sentralt aspekt ved nyåndeligheten (Henriksen og Pabst 2013). Enkelte hevder at den skepsis mot sterke åndelige opplevelser, som finnes i mange etablerte religiøse organisasjoner, kan bidra til å skyve mennesker bort fra disse miljøene (Henriksen og Pabst 2013). Denne typen koblinger har også vært påpekt i tidligere forskning på religiøse skifter. Nedenfor ser vi hvordan de religiøse pendlerne skårer på spørsmål knyttet til kroppslig-religiøse erfaringer sammenliknet med nyåndelige generelt og befolkningen i stort.

Tabell 7 Kroppslig-religiøse erfaringer og terapi. Pendlere, Alt. Nettverk-utv.* og befolkning.

	Religiøse pendlere (N=135)	Alternativ Nettverk-undersøkelsen 2011	Befolkningen (18-79 år)
Har ofte mystiske opplevelser	32 %	21 %	2 %
Har opplevd Guds nærhet i naturen	67 %	68 %	44 %
Har opplevd å ha kontakt med døde	65 %	55 %	-
Har opplevd en livskrise	55 %	60 %	-
Har nylig benyttet alternativ terapi	86 %	85 %	-
Praktiserer selv som terapeut	65 %	54 %	-

Kilde for data om befolkningen: Religionsundersøkelsen 1998/2008.

* Alternativt Nettverk-utvalget 1999 og 2011

De religiøse pendlerne skårer generelt høyt på spørsmål som har å gjøre med kroppslig-religiøse erfaringer. Dette kan tyde på at slike opplevelser spiller en rolle for deres oreintring mot det nyåndelige miljøet. Samtidig er det et spørsmål om pendlerne i vesentlig grad skiller seg fra andre nyåndelige. Også generelt i Alternativt Nettverk-utvalget er slike opplevelser utbredt. De kan sies å utgjøre en integrert del av det nyåndelige universet og betraktes ikke som noe uvanlig eller sært. På fire spørsmål relatert til terapi og kroppslige erfaringer oppnår pendlerne høyere skåre enn de nyåndelige i alminnelighet. Det gjelder mystiske opplevelser, å ha erfart kontakt med døde og å praktisere som terapeut. Hele to tredeler av pendlerne praktiserer selv som terapeut. Vi kan gå ut fra at det dreier seg om terapi som befinner seg i randsonen av hva det offentlige helsevesenet tilbyr. Kanskje kan dette være en nøkkel til å forstå både hvorfor de skårer høyere både på spørsmål om åndelige opplevelser og at de ikke føler seg hjemme innenfor etablerte samfunnsinstitusjoner, som Den norske kirke og det norske helsevesenet. To spørsmål gjør det mulig å fange opp negative erfaringer – spørsmål om livskrise og om man er lykkelig eller ikke. Mange i det nyåndelige miljøet oppgir at de i løpet av de siste årene har opplevd en livskrise. Det er imidlertid ingen tegn til at pendlerne oftere har opplevd dette enn andre i miljøet, snarere tvert imot (55 % mot 60 %). Også på spørsmålet om lykkefølelse scorer pendlerne høyt - omkring 40 prosent oppfatter seg som meget lykkelig. Dette er en klart høyere andel enn det vi finner for befolkningen generelt. Her er tallet 26 prosent i henhold til Religionsundersøkelsen 2008. De resultatene vi har presentert fra spørreundersøkelsen gir ikke i seg selv grunnlag for å hevde at traumatiske erfaringer eller kriser er en hovedforklaring på at enkelte søker seg vekk fra kristne miljøer og over mot nyåndelige. Her har vi dessverre ikke tilgang på data for hele befolkningen. Bare på noen få områder kan spørsmålene i

tabellen sammenliknes med data for befolkningen. Såkalte "mystiske opplevelser" synes ikke å være særlig utbredt i Norge. Bare to prosent av befolkningen oppgir ofte å ha slike opplevelser. Derimot er det mange nordmenn, omkring halvparten, som oppgir at de har følt seg nær Gud i naturen. På dette punktet er det relativt liten forskjell på de nyåndelige og befolkningen for øvrig. "Pendlerne" skårer høyt på mange spørsmål knyttet til kroppslig-religiøse erfaringer. Men forekomsten er likevel ikke vesentlig høyere enn det vi finner hos øvrige nyåndelige.

8.1 INTERVJUMATERIALET: FORBINDELSEN MELLOM TERAPI OG ÅNDELIGHET

Fire informanter arbeider selv som alternativ terapeut. Av disse er det tre som sier at de absolutt ikke kan unnvære det spirituelle eller åndelige elementet i sin praksis. Marte er en av flere som oppgir at terapi, åndelighet og personlig utvikling er knyttet sammen og at det ene forutsetter det andre: "Jeg ser at for meg går terapi, selvutvikling og åndelig praksis, helt parallelt". At det er en sammenheng mellom åndelighet og terapi, er det stor enighet om blant våre informanter. For Eva henger dette sammen med tanken om «det helhetlige mennesket». Hun sier:

Ja, det gjør jeg, for det er jo den helhetligheten. Vi kan ikke atskille den ene delen av mennesket fra den andre delen, det er et helt menneske fra A til Å. Og jeg føler at den beste terapien for mennesker er det som inkluderer alle fasettene av det å være menneske. Og det nytter ikke «å fikse», bruke en arm fra noen som har slått deg i en slåsskamp, ikke sant. Blir en kvinne voldtatt, så hjelper det ikke at kroppen heles, hvis ikke også sjelen og de emosjonelle sidene av henne heles også. For meg kan en ikke skille den ene fra den andre, alt må være med.

(Eva, 50-årene)

Ragnhild, derimot, hevder at for henne er det ikke nødvendigvis slik. Hun arbeider som behandler innenfor akupunktur og mener at denne behandlingsformen ikke har noen direkte forbindelse med det åndelige. Hun understreker dessuten at det er viktig å være åpen omkring dette når hun behandler pasienter:

Fordi, når noen kommer, så sier de, "jeg tror ikke noe på det, men jeg skal prøve. Jeg skal egentlig operere kneet, men nå har de sendt meg hit til deg, men jeg tror ikke noe på det". Og da sier jeg at "du kan bare legge deg ned og slappe av, dette her har ingenting med Gud å gjøre, det har ikke noe med tro å gjøre, så setter jeg nålene på kneet ditt, og du trenger ikke å tro." Det er ikke-religiøst.

Ragnhild påpeker flere ganger i intervjuet at hennes inspirasjonskilder – det hun betegner som "Østens filosofi og behandlingsmåte" – innenfor det arbeidet hun gjør, ikke skal forstås som religion. Ifølge Ragnhild dreier det seg om en kultur som supplerer det vestlige perspektivet, fordi "den skiller ikke mellom følelser og det fysiske, det henger sammen". Samtidig trekker Ragnhild også frem et bestemt eksempel på behandling der religion kan være involvert, nemlig såkalt «energimedisin»:

Da behandler en jo med sine egne hender, så er det vel ofte at man har en liten bønn i forkant. "La denne behandlingen være velsignet i Jesu Kristi kjærlighet eller slikt". Det er ikke sagt at alle har det med, men man kan ha det.

(Ragnhild, 50-årene)

I likhet med Ragnhild, er også Silje og Johanne påpasselig med "ikke presse det på noen" når de bruker religiøse eller åndelige elementer i behandling av pasienter.

Ideen om at mennesket er en helhet der både det fysiske, sjelen og de emosjonelle sidene må ses i sammenheng (uttalt av Eva), kjenner vi igjen fra Ragnhilds uttalelse om hvordan Østens filosofi- og behandlingsmåte er et supplement til Vestens som ofte skiller mellom følelser og det fysiske. Men der Eva benytter ideen om det helhetlige nettopp som en begrunnelse for hvorfor åndelighet og behandling henger sammen, er disse faktorene adskilt i Ragnhilds forståelse. Slik hun ser det er behandlingen kulturelt fundert, og ikke religiøs.

8.2 RELIGIØSE OPPLEVELSER OG VENDEPUNKT I LIVET

Fem av syv informanter forteller at de flere ganger i løpet av de siste fem årene har hatt en «mystisk opplevelse». Det samme antallet bekrefter også at de tror Gud er til stede overalt i naturen. Tilsvarende sier seg enig i utsagnet om at de har hatt kontakt med døde mennesker. Flertallet (på fem) har opplevd en livskrise de siste årene. Likevel forteller flere at de for tiden føler seg "lykkelig".

Intervjumaterialet er komplekst når det gjelder skjellsettende opplevelser som har endret livet deres og spørsmålet om de har hatt et religiøst/åndelig vendepunkt. Hele fem informanter forteller i spørreundersøkelsen at de har opplevd en livskrise de siste årene. Noen kan peke på bestemte perioder i livet som har vært spesielt vanskelig som har trukket dem i en mer nyåndelig retning. Dette er for eksempel tilfelle for Johanne, som også er nevnt tidligere i avsnittet "Starten på den åndelige reisen". Hun ble introdusert for det åndelige via et alternativt kurs. Dette kurset viste seg å gi uvurderlig hjelp i en vanskelig livssituasjon med skilsmisse og sykdom. Johanne har fortsatt med det hun betegner som et "utdanningsløp" innenfor det nyåndelige. Hun sier:

Det er jo en helende utdanning, som går på å lege deg selv og alt det du har vært gjennom, og der skjedde det utrolig mye. Jeg kunne bearbeide det som lå der helt fra barndommen, og ikke minst på det åndelige området. Det har jo gjort at livet mitt har endret seg totalt.

(Johanne, 70-årene)

I Johannes tilfelle var det oppdagelsen av det nyåndelige universet som bidro med den nødvendige impulsen og nyorienteringen hun trengte i en vanskelig livssituasjon. Johanne begynte sin (ny)åndelige søken i godt voksen alder – etter en livskrise. Hun er et tydelig eksempel der en livskrise og helsemessige problemer ble starten på en åndelig nyorientering. Johannes relasjon til kirken tidligere var ikke lystbetont, men preget av tvang. Heller ikke i en slik situasjon, hvor en føler seg nedbrutt og med skrantende helse, oppleves kirken som noe naturlig sted å søke for en med en sterk åndelig interesse. Ragnhild forteller også om et vendepunkt i troen. Også her oppsto skiftet i forbindelse med skilsmissen. Ragnhild forteller:

Ja, jeg har hatt min personlige opplevelse med Gud da jeg ble skilt. Som et, hva skal jeg si, som et hvitt lys som fylte hele rommet og fylte hele meg, så jeg ... ja, ble helt skrekkslagen, og da måtte jeg ringe en jeg kjenner som er i en menighet... eller er kristen da, og fortelle ham om den opplevelsen og det lyset og det som skjedde inne i kroppen min. For jeg ble egentlig, ja, veldig satt ut. "Åh, du ble fylt av Den hellige ånd", sier han. "Å, er det dét det er", sa jeg. Det husker jeg veldig godt. Og da kunne jeg ikke skjule, før så hadde jeg for så vidt skjult min tro da.

(Ragnhild, 50-årene)

Det hører til historien at Ragnhild har hatt en Gudstro siden hun var ungdom, men opplevde på den tiden i den konteksten hun beveget seg i at dette ikke var noe en kunne snakke høyt om. Det er muligens også derfor Ragnhild ikke kjente til det hun omtaler som "et hvitt lys som fylte rommet og fylte hele meg", og så seg nødt til å kontakte en "kristen" for å få opplevelsen forklart. Videre sier hun at "og da kunne jeg ikke skjule, før så hadde jeg for så vidt skjult min tro da". Med andre ord virker det som denne opplevelsen førte til at Ragnhild kom til et vendepunkt, både med henhold til forståelse av sin egen tro og dens innhold, og et ønske om å være åpen overfor andre om det hun tror på. Riktignok sier hun at hun vil ha troen "for meg selv da" og "uansett, jeg må være litt

forsiktig”, med tanke på at hun ”å gå inn i sånne konflikter, plutselig er det en ateist, ikke sant, som skal begynne å... Det orker jeg ikke”.

Andre informanter påpeker hvordan en allerede tilstedeværende nyåndelighet har hjulpet dem med å takle spesielle situasjoner. Silje er et slikt eksempel. Hun forteller om det hun betegner som et nærvær, i en spesielt tøff situasjon etter skilsmissen fra ektemannen. Da opplevde Silje å få hjelp - ”jeg vet ikke om det var Jesus eller om det var en engel, men det var en av de to”. I et annet tilfelle der Silje opplevde en krise – også dette i tilknytning til skilsmissen – beskriver hun et møte med Jesus:

Jeg hadde jo et sammenbrudd for tre år siden, og det var en helt forferdelig opplevelse. Og da følte jeg at jeg fikk Jesus på besøk. Han skrek, rett og slett, fra hjertet mitt, at jeg måtte oppsøke hjelp. (...) Så har jeg kommet meg sakte, men sikkert etter det. Men jeg er ikke friskmeldt ennå. Det som er litt rart da, var jo det at jeg begynte å be hver dag. Jeg fant ut at nå skal jeg be hver dag, for jeg hadde mye vondt. Nå skal jeg be hver dag, nå skal jeg virkelig se om det hjelper. Og det eneste det har bidratt til er jo at jeg brøt sammen. Men jeg har tenkt at det er sikkert til det beste – selv om det var helt forferdelig – det fikk det på en måte hull på noe som jeg bar på.

(Silje, 40-årene)

Silje setter ord på hvordan troen hennes var til hjelp i en vanskelig livssituasjon. At det åndelige opptrer som en støtte i krevende situasjoner, nevnes av flere informanter. Også Gerd har hatt utfordringer i livet, i tilknytning til krevende familierelasjoner. Hun forteller hvordan det hun betegner som ”Guds hjelpere” er en god støtte når hun opplever slike krisesituasjoner.

Det har vært veldig viktig for meg når jeg har vært i en ganske lang krise, for å si det sånn, og da har jeg følt at det har vært veldig nært, at jeg har hatt støtte, altså at jeg på en måte kan... at jeg kan koble meg på en sånn støtte, det er akkurat som om det er sånn rundt meg... (...). Jeg føler at jeg har fått hjelp og at ting har ordnet seg. Ja jeg kan nesten ikke si det på noen annen måte.

(Gerd, 60-årene)

For Gerd er denne kraften lokalisert innover: ”For meg er det på en måte, da møter du liksom også noe større”. Hun sier videre at ved å gå innover forsøker hun også å ”finne ut hva som er vitsen og hva som er kjernen (...)”.

På den andre siden er det også informanter som understreker at skjellsettende opplevelser ikke har endret deres forståelse av hvordan ting henger sammen, men heller at forståelsen har blitt dypere. Marthe uttrykker det slik:

”Forandret? Nei, jeg har fordypet synet på livet. Og jeg har hatt diverse skjellsettende opplevelser, men det betyr ikke at jeg er forandret. Jeg har forstått mer, jeg har erfart mer, men er den samme... altså jeg har utvidet og åpnet bevisstheten mer. Men, jeg kan ikke si at jeg har forandret. Nei, jeg var der allerede som liten, som barn.”

(Marthe, 60-årene)

8.3 OPPSUMMERING

Spørreundersøkelsen gjør det mulig å sammenlikne pendlerne med andre nyåndelige når det gjelder kroppslig-religiøse opplevelser. Tallene tyder på at pendlerne noe oftere enn nyåndelige generelt har sterke religiøse eller mystiske opplevelser. Omkring en tredel av pendlerne opplever dette til stadighet. På dette punktet skiller de seg markant fra befolkningen, hvor bare noen få prosent oppgir at de har slike opplevelser hyppig. Også kontakt med døde er utbredt. Her kan det være snakk om den samme typen opplevelse. To tredeler av pendlerne mener å ha opplevd dette. Dette er noe høyere enn vi finner blant nyåndelige generelt. Det er nærliggende å tenke seg at slike åndelige opplevelser kan være noe av bakgrunnen for at pendlergruppen har søkt seg bort fra kirkelige miljøer og over mot nyåndelige.

Kontakt med Gud i naturen er også utbredt og kan utgjøre en form for mystisk opplevelse. Denne typen religiøs opplevelse er imidlertid utbredt i den norske befolkningen og spiller trolig en rolle i manges nordmenns religiøse liv.

Pendlerne rapporterer ikke oftere enn andre nyåndelige om såkalte livskriser, snarere tvert imot. Dermed ser det ikke ut til at denne typen skifter og brudd i livet utgjør den eneste forklaringen på at det skjer en religiøs orientering bort fra kirkelige miljøer over mot nyåndelige. Mye tyder på at flere faktorer gjør seg gjeldende og sammen spiller en rolle.

Bruken av terapi er utbredt i det nyåndelige miljøet. Det synes å være en forbindelse mellom åndelige opplevelser og praktisering av åndelig terapi. Noen flere av pendlerne praktiserer selv som terapeuter enn i gruppen av nyåndelige generelt.

Det samme fremkommer i intervjumaterialet. For de fleste informantene har ikke opplevelsen av en livskrise ført til et radikalt vendepunkt i deres åndelige tro. Det er heller slik at deres eksisterende tro utgjorde en støtte i forbindelse med spesielt vanskelige perioder i livet. Samtidig kan kriser bidra til å fordype den åndelige forståelsen, slik informanten Marte påpeker.

Også forholdet mellom religiøse opplevelser og terapi er kompleks. For de fleste av våre informanter er terapi og åndelighet nært knyttet til hverandre. Det åndelige elementet utgjør en forutsetning for at terapien skal virke. Bare en av informantene, som driver med akupunktur, hevder at den åndelige dimensjonen kan skilles fra terapien. Informantene som selv praktiserer som terapeut understreker at det er viktig å være åpen overfor klientene om hva behandlingen innebærer.

9 FORHOLDET TIL INSTITUSJONALISERT KRISTENDOM

(...) jeg søker forskjellige steder for å finne ut hvordan det henger sammen, og føler at Den norske kirke ikke gir meg de svarene som jeg vil ha, jeg synes det er veldig vanskelig språk, og det virker litt sånn utilnærmelig.

(Silje, 40-årene)

I utsagnet over uttrykker Silje at Den norske kirke ikke tilbyr henne det hun ønsker i sin åndelige søken. At Den norske kirke er utilstrekkelig på den måten at den ikke evner å møte de behov som formidles av Silje her, påpekes av flere informanter. Likevel finner vi en ambivalens når vi undersøker informantenes forhold til kirken, der kirken både anses som en integrert del av norske tradisjoner og derfor også en del av identiteten til flere, samtidig som flere påpeker negative sider ved kirken. Disse aspektene vil vi se nærmere på i dette avsnittet. Men først vil vi si noe om de ulike gruppenes tilknytning og holdning til Den norske kirke, i forhold til medlemskap, deltakelse og tiltro.

Tabell 8 Relasjon til kirke og kristendom: Pendlere, nyåndelige og befolkning.

	Religiøse pendlere (N=135)	Alternativ Nettverk-undersøkelsen 2011 (N=488)	Den norske befolkningen (18-79 år)
Er medlem av folkekirken (Dnk)	65 %	44 %	80 %
Har tillit til folkekirken	31 %	26 %	43 %
Går til kirke minst hver måned	4 %	3 %	8 %
Ber daglig	46 %	33 %	13 %
Tror på en personlig Gud	48 %	34 %	26 %
Tror mennesker har levd tidligere liv	81 %	79 %	14 %
Kaller seg "kristen"	40 %	23 %	-

Kilde befolkningen: Religionsundersøkelsen 2008

Vi kan slå fast at de nyåndelige som helhet har liten kontakt med kirkelige miljøer. Bare rundt fem prosent er aktiv i en kristen gruppe av et eller annet slag, mens tre prosent går hyppig til gudstjeneste. Dette er lavere enn det vi finner for befolkningen i stort. Tallene tyder ikke på stor grad av overlapping mellom de to miljøene.

Det har imidlertid skjedd endringer på dette feltet de siste årene. Andelen nyåndelige som er medlem av Den norske kirke har sunket markant. Tilsvarende nedgang finner vi i andelen som vil benytte seg av et kirkelig ritual i forbindelse med overgangsfaser i livet. Disse forholdene ser ut til å følge hverandre. Det antas at bevegelsen av nyåndelige ut av Den norske kirke har en sammenheng med at det i perioden vi tar for oss er blitt etablert et nytt livssynssamfunn - Holistisk Forbund. Selv om denne livssynsorganisasjonen foreløpig ikke har mange medlemmer har den trolig trukket til seg en del av kjernen i Alternativt Nettverk-miljøet.

9.1 INTERVJUMATERIALET: Å VÆRE MEDLEM ELLER IKKE...

Mens tre informanter er overbevist om at mennesker blir gjenfødt til nye liv på jorden, er tre andre delvis enig i dette utsagnet. Seks av syv informanter anerkjenner dermed helt eller delvis reinkarnasjon som en mulighet. Det er også verdt å merke seg at hovedvekten av informantene sier seg helt enig i at personlig spiritualitet er viktigere enn det å tilhøre en bestemt religion.

Når det gjelder religiøs praksis, forteller seks av syv informanter at de ber daglig. Den viktigste grunnen for å be er å oppnå kontakt med en høyere kraft (fem personer), deretter for å kunne helbrede og behandle andre og for å prise eller takke en høyere kraft (begge 3 personer). Flertallet av informantene (3) mediterer på en ukentlig basis, mens dette for to forekommer daglig. De viktigste grunnene for meditasjon er å oppnå kontakt med sitt indre selv og kontakt med en høyere kraft, men også det å motvirke stress, oppgis av flere.

De fleste av informantene var som nevnt medlem av Den norske kirke som unge. Mens tre av dem har blitt stående som medlem, er det også de som har meldt seg ut av kirken og forble utmeldt, de som meldte seg ut for så å melde seg inn igjen, og de som meldte seg inn som voksen og så meldte seg ut og forble utmeldt. Med andre ord er det en del bevegelse fra og til Den norske kirke blant disse informantene, og mer enn det som er vanlig når en ser på befolkningen. I dag er det tre som ikke er medlem av kirken. Johanne vektlegger trosspørsmålet som årsak til sin utmelding. Hun sier:

Trosspørsmålet var veldig viktig, dette med Jesus og frelsen, det fikk jeg jo ikke til å stemme. Og så en annen ting var jo det at det var veldig lite inkluderende. Hvis jeg var i kirken, så var det å gå på gudstjeneste. Noen ganger var det kirkekafe, men du hadde aldri følelsen av det at du betydde noe, at det var viktig at du kom på gudstjeneste for eksempel. Og at du liksom kunne gjøre noe sammen siden, eller liksom foreslå et eller annet. Jeg følte ikke noe fellesskap der, i det hele tatt.

(Johanne, 70-årene).

Likevel har Johanne opplevd en sterk tilhørighetsfølelse til kirken. På et av sine sjeldne besøk i kirken deltok hun i en dåp for et familiemedlem og følte faktisk at her hørte hun hjemme:

Det er veldig sterkt å si det fordi jeg følte at 'jammen, dette er jo hjemmet mitt, og så har jeg så lite tilknytning til det, på en måte.' Bygget, skjønnheten, musikken, ritualene, det var noe der som var så vakkert, og som virkelig ga meg noe på innsiden.

Blant dem som har valgt å stå som medlem av kirken, understrekes det at Den norske kirke er en naturlig del av den norske kultur, og at det derfor "er viktig å bevare kirken og Luther og dette her, i forhold til andre mennesker som kommer til Norge, slik at ikke vi, så vi har vår identitet da", som Ragnhild fremholder. Hun sier videre at det er tilhørighet som er årsaken til hennes medlemskap. Hun sier videre at

Uansett hvor jeg går og selv om jeg er inne i det spirituelle og sånn, så jeg finner jo der hvor... selv om Hognestad sier at Gud er i mennesket og alt det der, så synes jeg for så vidt det er deilig å gå en tur i kirken da, selv om det ikke er så ofte.

(Ragnhild, 50-årene).

Silje forteller at "Jeg har ikke følt at jeg har hatt noen grunn til å melde meg ut. Jeg ville at mine barn skulle bli døpt og, det er en naturlig del av – hva skal vi si – vår kultur da." Informantene ble også

spurt i spørreundersøkelsen hvorvidt de har markert viktige begivenheter i livet, slik som navngiving av et barn eller ekteskapsinngåelse. Fire av syv informanter bekrefter at de har gjort dette gjennom kirkens seremonier.

Når det gjelder deltakelse i kirken, er også dette varierende blant informantene. Tre informanter, som også er medlem av Den norske kirke, forteller at de går i kirken, men da mest til seremonier som dåp, bryllup, konfirmasjon og gravferd, men enkelte også på en ordinær søndagsgudstjeneste. Når Silje forteller om sine besøk i kirken, kommer det frem en ambivalens mellom å oppleve det som positivt samtidig som det blir litt tørt. Hun sier:

(...) jeg går ikke så veldig ofte i kirken, men jeg har en positiv opplevelse av det som skjer, jeg føler at det er en type healing, rett og slett, å gå i kirken. Og spesielt å drikke, eller gå til nattverd da. Etter at jeg har gjort det, føles det som om jeg har fått healing, rett og slett. Så det gir en god følelse. Men samtidig synes jeg det er veldig, det kan være veldig kjedelig rett og slett. Lite attraktivt på en måte. Jeg skulle gjerne hatt mer gospel inn der, for å si det sånn, litt mer liv. Jeg synes det er veldig mye preik om kjærlighet uten at det gir utslag i væremåten der, for å si det sånn. Jeg får det ikke helt til å henge på grep. Så det som jeg føler er at Jesu budskap, henger mye mer sammen med det alternative, så da havner jeg vel et sted midt imellom da, at jeg har med meg det kristne budskapet og det kristne, at jeg velger å være i kirken, i stedet for å melde meg inn i noe alternativ religion, det tror jeg ikke at jeg kommer til å gjøre.

(Silje, 40-årene).

Som det kommer frem i utsagnet her, er Silje en av dem som ikke ser det som problematisk å koble det alternative med det kristne, og hun har derfor ikke noe behov for å forlate kirken.

9.2 'Å, DU ER EN SÅNN DU?'

En rekke informanter påpeker at deres forhold til kirken avhenger av den bestemte presten de møter. Gerd forteller om både positive og negative møter med prester. Et positivt møte var da hun tilfeldigvis var med datteren i kirken i forbindelse med en skolegudstjeneste og der var det noen kirkeverter som var veldig sånn åpne, så spurte hun:

'Dere har vel forresten ikke noe gruppe? Hvor man kan snakke om ting som har med kristen tro og kirke og sånn å gjøre?' Altså, litt sånn åpen... Jo, det hadde de, ikke sant. Og så var jeg med der, og der var det veldig sånn, der snakket vi om alt, og der skjønnte jeg at mine forestillinger om at alle kristne og alt som tilhørte kirken var så låst. Det var feil, ikke sant.

(Gerd, 60-årene)

Denne opplevelsen fikk Gerd til å føle at "der var det plass for en sånn som meg". Gerd sier videre at gruppen opplevdes "veldig inkluderende og åpen og vi snakket om tro i forhold til livet. (...) Og det var veldig sånn oppegående folk altså, veldig sånn søkende folk fra helt forskjellige steder i samfunnet." Men på et senere tidspunkt møtte Gerd på en annen prest "og det skar seg litt faktisk. Nei, da følte jeg at han trodde at jeg var en som bare «shoppet» tro, altså at jeg valgte det som passet meg, og plutselig ble han liksom streng på en sånn...". Gerd forteller om flere lignende opplevelser, der den aktuelle prest "ikke hadde noe kontakt med det spirituelle" eller at presten "satte meg i en slags bås". Ragnhild har lignende historier der hun fra prester har fått høre uttalelsen "å, du er en sånn en du? Det er ikke vanlig!", og hun sier også at hun "har skremt et par prester". Hun sier videre at...

Jeg synes noen ganger de kan være litt sånn skyld og skam, jeg. Det som overrasker meg kanskje mest, er hvor skarpe tunger noen av dem har, og hvor kritiske de kan være. Noen, men du har jo mange veldig, veldig snille og varme og hyggelige også. For all del. Men, det forundrer meg, den... da tenker jeg ofte sånn: Sånn du behandler andre, vil du selv bli behandlet, på en måte. Ja, jeg synes de kan være veldig kritiske da.

(Ragnhild, 50-årene)

Til sammenligning forteller Ragnhild om imøtekommenheten hun opplever i de alternative miljøene. En imøtekommenhet hun ikke opplever maken til i kirken:

Friheten til å bare være den du er, er veldig stor der. Med alle dine prikker og streker og rariteter, det er godtatt. (...) Mens ofte i de spirituelle miljøene, hvorfor folk havner der, det er fordi de blir godtatte med alle sine rariteter da. Det er i hvert fall sånn jeg ser det. Du blir møtt, ja du blir møtt altså! Du blir møtt. Det blir du kanskje ikke alltid i de kristne miljøene. Det tar litt tid da.

Tidligere nevnte Gerd svarer på spørsmål om hva slags type gruppe hun savner i kirken: "Jeg vet ikke om jeg savner... altså jeg har på en måte gitt det opp litt, altså jeg tror at hvis det hadde skjedd en katastrofe eller et eller annet sånn, så ville det vært naturlig for meg å gå i kirken, kanskje. Som et møtested for...".

I forbindelser med hendelser av nasjonal betydning ser mange det som naturlig å søke til kirken. Intervjuene ble foretatt mindre enn ett år etter 22. juli 2011, noe som kan ligge bak svarene som gis.

9.3 SYN PÅ KIRKEN

Flere informanter forteller om det de opplever som negative sider ved folkekirken og andre organiserte/tradisjonelle trossamfunn. Dette går både på hvordan de opplever de kirkelige seremoniene og liturgien, og på hvordan kirken (eller trossamfunn generelt) symboliserer en type makt som oppfattes som negativ. I forbindelse med det første punktet uttaler for eksempel Marthe at hun opplever kirkelige seremonier som...

Flate, døde, stive, altså jeg ble selv konfirmert. Jeg hadde forventet noe av den håndspåleggelsen. Nei, det var ikke noe der. Jeg har senere fått håndspåleggelse av tibetanske lamaer, hvor det har tsjo! [lyd etter ligning] gått et sånt støt gjennom meg. Men presten, nei. Salmene i kirken, åh, de dreper all ånd. Type musikk, "Vår Gud han da da" [synger], nei. Sorry. Hehe. Og vielser, kan det være en snert av. Hvis paret er til stede, har jeg opplevd at det kan være en snert der. Begravelser, jordpåkastelser er for meg totalt meningsløst. "Av jord er du kommet og til jord skal du bli, og av jord skal du gjenoppstå", dere tror ikke på reinkarnasjon en gang i kirken. Altså, hehe, nei, det er et tomt ritual. For meg var det ganske rystende da jeg skulle begrave min mor for over tjue år siden. Jeg tenkte jo at denne begravelsen var for henne, og at vi skulle hjelpe henne til å slippe alt det fysiske, men presten sa nei, nei, nei, nei, nå er du villfarene. Det er ikke slik i en begravelse. En begravelse er for de etterlatte, må du vite. Jeg vet at hos katolikken er det, men at Luther tok avstand fra det. Jeg visste ikke at det var sånn der."

(Marthe, 60-årene)

Når det kommer til maktutøvelse, påpeker Bjørn at han har "kommet frem til at de fleste trossamfunn ofte har et gudsbudskap i bunn, men så utvikler det seg til rene maktsystemer". Han sier videre at:

...i trossamfunn, der blir man gjerne indoktrinert i lederens og ledelsens måte å se ting på (...). Man går jo i kirken, man møter trossamfunn, fordi at man har blitt medlem av et trossamfunn gjennom et valg, og så fordi man har funnet at dette er spennende, dette vil jeg tro på, så utvikler man dette i hodet sitt. Så, når man går i kirken hver søndag, så får man bekreftet sin tro ved prestens autoritet.

(Bjørn, 70-årene)

Marthe understreker at hun finner gjenklang i sitt livssyn i det kristne via "urkristendommen, mystikerne", men påpeker, i lignende termer som Bjørn, at hun ikke opplever noen tilknytning til "den kirkelige, romerske statsreligion, luthersk statsreligion, maktbruken, maktmisbruket som motiverer ut fra angst for helvete og alt det der (...)".

Dette med at kirken med skremmer bort folk med interesse for det alternative, kommer også til syne i Ragnhilds generelle vurdering om hvordan slike personer (med til tilknytning til det alternative) opplever kirken:

"For det du ofte ser i den alternative verden, enten det er hos Audun Myskja (...). Eller hvis du går til Märtha Louise og englene, så er det veldig mange mennesker der fra..., som har blitt skremt med djvelen eller med skyld og skam og fy og uff og off da. Det er de som havner ut der da."

(Ragnhild, 50-årene)

Dette sitatet gjenspeiler noe av det Gilhus og Mikaelsson (2000: 18) vektlegger ved det alternative miljøet, nemlig hvordan det antiautorative fordrer dialog. I motsetning til slik det oppleves i kirken, snakker skikkelser (som på et vis kan sies å være autorative i og med at de er innflytelsesrike) i det alternative miljøet med og ikke til deltakere. Selv om også det alternative miljøet har sine autoriteter,

i form av å være innflytelsesrike, oppfattes disse ikke som tradisjonelt autoritære slik som prestene i kirken.

Også Marthe peker på det antiautoritære innenfor det miljøet/bevegelsen hun finner mening i:

Det er erfaringsknyttet. Det er ikke-autoritært, det er inkluderende. Det er ikke fryktbasert (...) en tibetansk lama jeg møtte for en del år siden gjorde et stort inntrykk. Som han sa: "Don't believe what Lama is saying, Lama don't know, you find out, you practice and you find out, you know, I don't know." I stedet for den autoritære underkastelsen som ble forventet i kirken.

Samtidig som at flertallet av informantene fremhever det de opplever som negative sider ved Den norske kirke, og enkelte ved organiserte trossamfunn generelt, er det også de som ikke avviser kristendommen som sådan. Vi skal i fortsettelsen se nærmere på de som kombinerer kristen tro med nyåndelighet.

9.4 'BITER I SAMME SUPPE'? Å KOBLE KRISTENDOM MED DET ALTERNATIVE

Selv om en rekke informanter opplever at kirken ikke har noe å tilby i deres søkning etter mening, er det likevel flere som innlemmer en gudstro forankret i kristendommen i deres tilnærming til en åndelig forståelse, eller ikke ser disse som noen motsetninger. Mens noen understreker at de ikke har valgt bort kristendommen for så å gå over til noe annet, er det andre som derimot har valgt å innlemme kristne elementer i sin åndelige forståelse en periode etter at de forlot kirken.

Ragnhild påpeker nettopp at hun ikke opplever sin tilknytning til det alternative miljøet som et brudd med kristendommen. Hun sier at...

Jeg har aldri valgt bort Gud for å velge noe annet. Jo mer jeg ser, jo sterkere blir min tro i forhold til... Gudskraft eller Kristusenergi, hvis jeg kan kalle det dét da. (...) Jeg blir, selv om jeg har den filosofien, Østens filosofi og... så har jeg alltid det med meg da. Det blir nok heller sterkere enn svakere.

(Ragnhild, 50-årene)

For Ragnhild er ikke Gud eller "Gudskraften" motstridende til hennes interessefelt innenfor det alternative, som er akupunktur, personlig utvikling og behandling der Østens filosofi og behandlingsmåte fremheves. Ragnhild understreker, som tidligere nevnt, at filosofien hun trekker på ikke er noe religiøst, men kulturelt. Når hun behandler folk (som akupunktør) er ikke Gud involvert. Samtidig viser hun til at "det er veldig mange som har en tro i det spirituelle miljøet". Med andre ord virker det til dels at Ragnhild skiller mellom sin tro på Gud og hun som aktør i det alternative miljøet – hvor det ene er religion mens det andre er kultur. Dermed blir det heller ikke problematisk å koble disse da Østens filosofi ikke utfordrer hennes kristne tro, men heller bidrar med noe annet og dermed opptrer som et supplement.

Silje snakker derimot om en mer direkte kobling mellom det åndelige og det kristne/religiøse:

Ja, altså jeg synes alle ting har noe for seg. Det er mange ting som jeg synes som er spennende, og som jeg er åpen for, og som jeg synes er interessant. Men jeg velger likevel å være kristen i bunn, for å si det sånn, men jeg tror at andre kan ha gode forklaringer og andre tilleggsgting som ikke nødvendigvis jeg har lært i kristendomsundervisningen, eller som blir sagt i kirken. Blant annet dette med min egen kommunikasjon med det åndelige. Det regnes jo som alternativt det! Mens jeg tror jo at det er sånn vi er skapt, at vi skal ha vår egen kommunikasjon med Gud. Og det sies det veldig lite om i kirken. Der er det liksom "Gud snakker til de som levde for 2000 år siden", men ikke de som lever i dag, liksom. Og da mener jeg at det er andre som har mer kontakt, og da tenker jeg for eksempel på disse synske og sånn, at de har mye interessant å komme med. Hva er det som ligger på den andre siden, hva er et liv etter døden, hva er det for noe, ikke sant? Det synes jeg ikke jeg får noe forklaring på i kirken, de bare sier at det er paradisi liksom. Men jeg synes kanskje at synske og den delen har mye for seg, det forklarer i et større bilde, rett og slett da. (...) Jeg har også hatt noen opplevelser som gjør at, hva skal vi si, at ånde verdenen eksisterer da. Så jeg tror jo på en måte på de tingene som jeg føler meg interessert i, og som jeg føler stemmer og som jeg føler at har noe for seg. Det er elementer fra flere forskjellige retninger. Jeg synes ikke det er forskjellige retninger, jeg da, jeg synes det er biter i samme suppa. Så jeg føler ikke at det er noe konflikt i de tingene for meg.

(Silje, 40-årene)

Silje understreker at hun er kristen i bunn – og antyder dermed at kristendommen er utgangspunktet for hennes tro. Samtidig finner hun at elementer fra andre steder er nødvendig for å kunne bøte på

det som hun ikke har fått kjennskap til gjennom kristendomsundervisningen eller i kirken. Det er også ved å innlemme elementer fra andre steder at hun får et mer helhetlig bilde og dermed en større forståelse. Med andre ord blir det som kommuniseres i kirken for snevert for Silje, særlig med tanke på at de ikke snakker om det som skjer etter døden – ”at ånde verdenen eksisterer”, som hun påpeker. Det er verdt å merke seg her at Silje omtaler hvordan hennes forståelse av det åndelige faller utenfor av det som omtales innenfor den kirkelige konteksten. Siljes utsagn om at elementene som inngår i hennes åndelige forståelse er ”biter i samme suppa” understreker hennes poeng med at det ikke er noen motsetning mellom det kristne og de andre nevnte elementene, og viser dessuten til at utvelgelsen av disse bitene er en aktiv handling. Noe lignende kommer til uttrykk hos Eva. Eva har også beholdt sitt medlemskap i en kirke, men anser seg selv som en spiritualist. Riktignok påpeker hun at ”jeg tror ikke noen av de tingene jeg mener og tror på går på tvers av den kristne meningen i dens dypeste forstand, men jeg har opplevd selv veldig at vi overlever den fysiske døden, og at vi er der fortsatt, og kan gjenforenes”. Hun understreker også at hun betrakter seg som en ”tidligere katolikk” fordi hun ikke er deltakende i det kirkemiljøet nå. Grunnen for hennes overgang fra ”nåværende katolikk” til ”tidligere katolikk” baserer hun på

mine egne opplevelser av ting som har styrt meg i en annen retning. (...) Men på den måten at jeg har opplevd at jeg kan kommunisere med folk som har gått bort. Og det er kanskje derfor jeg har gått den andre veien som heller mot spiritualismen, og det er den biten som egentlig ikke føyer seg helt inn i kristendommen

(Eva, 50-årene).

Både Silje og Eva har hatt en livslang relasjon til Den norske kirke og en annen kirke hvor de er konfirmert og fortsatt står som medlemmer. Dette er derimot ikke tilfelle for Johanne, som forteller om hvordan det hun trodde var et endelig brudd med kirken og den kristne troen, plutselig endret seg på et punkt i livet hennes:

(...) jeg trodde at jeg hadde et totalt brudd og at jeg aldri kom til å ha noe med kirken å gjøre, og det trodde jeg i veldig mange år. Og så, i ma-uri, altså det er jo en maori som står bak dette her, det har jo sine røtter i Polynesia. Og så var det kona hans. Hun hadde vel noen åpenbaringer om dette her. Så hun reiste på det seminaret uten å riktig vite hva, ja hun visste vel noe, men ikke fullt og helt. Dette var altså noe de kalte for ”Yeshuas blessing”, altså Yeshua er jo det arameiske ordet for Jesus. Dette var altså et slags rituale, hvor du fikk på en måte Jesus integrert i alle deler av livet ditt, både mentalt, emosjonelt og åndelig, ved at Jesus på en måte var til stede veldig effektivt. Og da hun kom tilbake, så begynte hun da å holde dette ritualet, og jeg reiste til Danmark for å være med. Det var så merkelig, fordi jeg fikk den sterke følelsen av det at jeg hadde forkastet Jesus, men han hadde ikke forkastet meg. Veldig sterkt. Også tenkte jeg: Jammen, skal jeg ha noe med Jesus å gjøre, neimen, det har jeg jo lagt bak meg for lengst. Men slik ble det.

(Johanne, 70-årene)

Johanne fikk altså først en meningsfull forståelse av Jesus gjennom en tankegang kontekstualisert innenfor ma-uri-tradisjonen. Det kommer frem at denne opplevelsen av at Jesus er relevant, kom overraskende på henne.

Disse sitatene viser til at det ikke er noe nødvendig motsetningsforhold mellom det å kombinere en kristen tro med en forankring i det alternative miljøet. Selv om disse informantene viser til ulike måter dette gjøres på, enten om de kombinerer deler fra andre kilder med en gudstro som har vært

der hele tiden, eller om de innlemmer en Jesus-forståelse fra en annen kontekst, understrekes det her at kirken som tilbyder kommer til kort.

Med andre ord påpekes det at informantene opplever sin religiøse søkning som et brudd med kristendommen, men mer som en kursjustering – de har fortsatt en form for kontakt med det kristne. Dette kommer for eksempel til uttrykk hos Ragnhild som forteller at hun er i et kristent fellesskap både når hun er sammen med søsteren og når hun er i kirken. ”Men jeg er både der, men jeg er jo også på meditasjon med spirituelle mennesker...”.

Våre informanter kaller seg kristne, men opplever at deres åndelighet har dårlige kår i kirkelige sammenhenger. I dere øyne er det ikke noen uoverstigelig barriere mellom det nyåndelige og det kirken står for. Likevel oppleves kirken ofte som utilgjengelig blant annet fordi det bruker et vanskelig språk.

Silje, på sin side, sier:

(...) jeg søker forskjellige steder for å finne ut hvordan det henger sammen, og føler at Den norske kirke ikke gir meg de svarene som jeg vil ha, jeg synes det er veldig vanskelig språk, og det virker litt sånn utilnærmelig da. Og det synes jeg bare skader dem selv. Jeg skjønner ikke vitsen med det, at de ikke kan bruke et språk som er forståelig. Så jeg merker at jeg blir irritert på disse tingene, derfor går jeg heller ikke så ofte i kirken. Men jeg har ikke funnet et bedre alternativ for meg, jeg har ikke funnet noe som passer meg bedre. Så derfor er jeg med i kirken, fordi jeg føler at jeg er kristen. Jeg er åpen for det de andre alternative tingene, de kommer fordi kirken har vært veldig stiv og ikke har inkludert disse tingene. Og da dukker det opp som alternativer utenfor kirken, men jeg synes egentlig at det hører hjemme i kirken.

Silje har valgt å holde på tilknytningen til kirken til tross for at hun er kritisk til kirkens måte å forholde seg til religiøsitet på. Foreløpig har hun ikke funnet et alternativ som hun synes er bedre. Men hun skulle ønske at kirken var mer åpen for å inkludere nye, nyåndelige elementer.

9.5 OPPSUMMERING

De religiøse pendlerne har i større grad enn nyåndelige ellers valgt å holde fast ved sitt medlemskap i Den norske kirke. Dette er et av flere tegn på at pendlerne er en gruppe ønsker å ha et bein både i den kirkelige og den nyåndelige leiren. Også når det gjelder tro på en personlig Gud og bruk av bønn plasserer de seg nærmere det kirkelige miljø enn andre nyåndelige. 40 prosent av pendlerne kaller seg kristne, til tross for at svært få av dem går hyppig i kirken. Det at de har beholdt en tilknytning til det kirkelige miljø betyr imidlertid ikke at de fremstår som mindre åpne for nyåndelige elementer. Like mange innenfor denne gruppen tror for eksempel at mennesker har levd et tidligere liv (reinkarnasjon).

Blant våre syv informanter har det vært mye aktivitet i forhold til medlemskapet i Den norske kirke. Det finnes eksempler både på utmelding og innmelding. Det mangler ikke på kritiske merknader. Likevel holder de fleste fast på medlemskapet i Den norske kirke. Mye skyldes behovet for å kunne ta del i de kirkelige ritualene når store begivenheter i familien skal markeres. Også Den norske kirkes posisjon som nasjonalkirke og betydning for norsk identitet, trekkes fram.

Informantene opplever at de føler seg mer hjemme i det nyåndelige miljøet enn i det kirkelige. De synes kirken er for lite villig til å ta inn nye åndelige elementer. De skjønner ikke hvorfor kirken ikke er mer åpen for nyåndeligheten.

I denne rapporten har vi sett nærmere på fenomenet «religiøs pendling» i en norsk kontekst. Søkelyset har vært rettet mot bevegelsen mellom etablerte kristne fellesskap, først og fremst Den norske kirke, og nyere former for holistisk spiritualitet. Gjennom spørreundersøkelser og kvalitative intervju har vi sett på faktorer som kan bidra til å forklare at mennesker beveger seg mellom et kirkelig og et nyåndelig miljø. Våre data egner seg primært til å se på endringer fra et kirkelig ståsted og over mot et nyåndelig. I og med at materialet er samlet inn blant personer som har en tilknytning til nettverksorganisasjonen Alternativt Nettverk, var det grunn til å regne med at våre respondenter hadde en grunnleggende positiv innstilling til nyåndelige fenomener og ideene som preger bevegelsen.

Vi har valgt å bruke betegnelsen «pendlere» om de som oppgir å ha vært med i en «kristen gruppe», men som har beveget seg i nyåndelig retning. Det kan diskuteres hvor treffende betegnelsen er i og med at det i liten grad er snakk om hyppige og formelle skifter av religiøs tilknytning. De fleste av dem vi kategoriserer som pendlere er formelt sett fortsatt medlem av Den norske kirke, men har av ulike grunner funnet ut at de ikke vil være aktive i et kirkelig fellesskap.

Spørreundersøkelsen blant et utvalg på rundt 500 personer i miljøet knyttet til Alternativt Nettverk, viser at de nyåndelige som helhet har beveget seg bort fra Den norske kirke de seneste årene. I 2011 var under halvparten medlem av Den norske kirke mot to tredeler i 1999. Endringen har trolig sammenheng med livssynsorganisasjonen Holistisk Forbund, som ble etablert i 2002. Holistisk Forbund tar blant annet sikte på å tilby alternative ritualer til de kirkelige ved livets store begivenheter.

I denne rapporten har vi særlig rettet søkelyset mot den delen av de nyåndelige som har vært med i en kristen gruppe. Det vi har kalt religiøse pendlere skiller seg på flere punkter fra de nyåndelige som helhet. Pendlerne fremstår fortsatt som mer kirkelig orientert enn andre nyåndelige. De er for eksempel mer opptatt av kirkelige troselementer og praksisformer. De tror oftere på en personlig Gud, de ber oftere og kaller seg oftere «kristen» enn nyåndelige ellers. Men det betyr ikke at de slutter mindre opp om nyåndelige elementer – enten dette er av ideologisk eller handlingsmessig art.

Datamaterialet tyder ikke på at pendlerne er spesielt individualistiske, i betydningen asosiale. De fremstår som sosialt aktive, men bare et mindretall er med i en åndelig gruppe på fast basis. Behovet for å være del av et tett religiøst fellesskap betones i liten grad. Deltakelsen i grupper og samlinger for mange av mer sporadisk art. For de fleste er det tilstrekkelig å ha noen å dele denne typen tanker og erfaringer med.

Sterke religiøse opplevelser er ikke uvanlig blant pendlerne. Men lite tyder på at en bestemt religiøs opplevelse har virket styrende for deres livskurs. Det er heller slik at denne typen opplevelse inngår som en integrert del av den nyåndelige livsstilen.

Av de syv personene vi intervjuet er de fleste fortsatt medlem av Den norske kirke. Noen av dem forteller om negative erfaringer med representanter for Den norske kirke (ofte prester). I enkelte tilfeller har informantene blitt avvist og skjøvet bort fordi de oppfattes å stå for en form for religiøsitet som er fremmedartet i kirkelig sammenheng. Personene dette gjelder følte at de ble sett ned på og stemplet av kirkens representanter. Selv om det er snakk om enkeltstående hendelser har

de satt varige spor. Slike erfaringer har bidratt til at de ikke lenger er aktive i kirkelige miljøer. I flere tilfeller er det snakk om noe som skjedde for mer enn 30 år siden (men de snakker også om nyere lignende opplevelser, jfr. for eksempel Gerd). Det kan bety at informantene ikke har fått med seg endringer som har skjedd i Den norske kirke de senere årene, men forholder seg til hvordan kirken fungerte for flere tiår siden.

En kan hevde at det både er sosiale og ideologiske grunner til at disse personene har distansert seg sin kirkelige tilhørighet og bakgrunn. Både argumenter knyttet til hva kirken står for («vekt på dogmer, lite åpenhet for nye elementer») og kvaliteter ved fellesskapene trekkes fram («kjedelige gudstjenester, lite inkluderende»). Det er her snakk om såkalte push-faktorer, det vil si forhold som dytter mennesker vekk fra en type religiøst fellesskap.

På spørsmål om hvorfor man likevel ønsker å stå som medlem av Den norske kirke svares det gjerne at det er en side ved ens identitet som norsk. Muligheten til å ta del i kirkelige ritualer og markeringer oppgis også som grunn. Det at Den norske kirke forbindes med nasjonale identitet og tilhørighet kan sies å være en faktor som drar folk til seg (pull-faktorer). Samlet sett synes det som de faktorer som drar våre informanter mot det nyåndelige (åpenhet, søken, inkludering) spiller en viktigere rolle enn de faktorer som dytter en vekk fra det kirkelige miljøet.

Vi merker oss at de som har erfaringer fra Den norske kirke gjennom barndom og oppvekst fortsatt er sterkere knyttet til kirke og kristendom enn andre i det nyåndelige miljøet. I mange tilfeller ser vi at de vi har kalt pendlere forsøker å integrere kristne ideer og praksiselementer i sitt nye, åndelige liv.

Vi har i denne rapporten pekt på faktorer som spiller en rolle når noen som tidligere har vært aktive i en kirkelig sammenheng har valgt å gå i retning av nyåndelige miljøer (men uten nødvendigvis å bryte alle bånd til kirken). Flere av dem vi har intervjuet har beholdt en positiv grunnholdning til kirken og utelukker ikke at de på nytt kan bli aktive i et kirkelig miljø. For disse vil det være avgjørende om kirken (Den norske) fremstår som åpen og inkluderende overfor forestillinger og erfaringer som er vanlige i det nyåndelige miljøet.

Samtidig er det lite som tyder på at informantene våre har et sterkt behov for å være aktiv del av et tett religiøst fellesskap. De fleste uttrykker tilfredshet med å ha en løs forbindelse til et åndelig miljø eller nettverk. For mange er det tilstrekkelig å ha noen få personer i familie eller vennekretsen som de kan snakke fortrolig med om åndelige spørsmål. Deltakelse i religiøse grupper og fellesskap er ofte av mer sporadisk karakter.

Materialet tyder på at religiøs litteratur spiller en viktigere rolle enn religiøse fellesskap. Mange rapporterer om at bøker med tilknytning til det nyåndelige feltet er viktig for dem. Mye tyder på at en religiøs nyorientering kan ha vel så mye å gjøre med en intellektuell interesse for åndelige spørsmål, som behovet for et nytt (og bedre) fellesskap.

I det kvalitative materialet er det flere som forteller om sterke religiøse opplevelser. Disse blir stort sett satt inn i og fortolket innenfor en nyåndelig ramme. Det synes likevel ikke som om orienteringen bort fra kirkelige aktiviteter og over mot det nyåndelige, enkelt kan forklares med en bestemt og avgrenset opplevelse. Det er mer snakk om at religiøse opplevelser inngår som en integrert del av en nyåndelig livsanskuelse.

Det nyåndelige miljøet som de siste årene er bygd opp omkring nettverksorganisasjonen Alternativt Nettverk, kan på et overordnet plan knyttes til individualiseringsprosesser i samfunnet. Folk føler at de står friere enn før når det gjelder å velge religiøs tilknytning og religiøst grunnsyn. Det innebærer imidlertid ikke at man «shopper religion», som en hvilken som helst annen vare. De vi har møtt gjennom denne undersøkelsen, framstår som seriøse søkere på den åndelige livsveien. De tar på alvor at «det finnes mer mellom himmel og jord...». Den intellektuelle utforskingen av livssyn og livsanskuelser har ledet dem inn i et nyåndelig miljø der de føler seg hjemme. De synes å være komfortable med det ståstedet de har funnet. Likevel ønsker mange å ha en formell relasjon til Den norske kirke, men uten noe uttrykt ønske om å finne tilbake til et kirkelig fellesskap. Den begrensede kontaktflaten våre religiøse pendlere har med kirken gjør det vanskelig for dem å fange opp endringsimpulser som skjer innenfor kirkelivet. Spørsmålet om «tilbakevending til kirken» vil bli aktualisert dersom deres religiøse erfaringer og overbevisninger aktivt blir ønsket velkommen i en kirkelig kontekst.

Flere av informantene forteller om en sterk interesse for det åndelige. På en måte fremstår informantene som *for religiøse* for en kirkelig kontekst, dersom man tar hensyn til at religiøsitet omfatter en rekke dimensjoner – som praksis, tro, emosjoner, etikk, fellesskap og symboler.

Bildet som tegnes i denne rapporten er komplekst. For en ikke ubetydelig del av de nyåndelige fremstår ikke kirken i et ensidig negativt lys. Likevel er det flere faktorer ved kirken som dytter dem bort enn det er som drar dem mot seg. Det nyåndelige miljøet, på sin side, har flere dra enn dyttefunksjoner. Men det er ikke først og fremst det religiøse miljøets sosiale kvaliteter som betones, men snarere at det finnes rom for åndelig søken og åpenhet.

11 LITTERATURLISTE

Ahlin, Lars 2005. *Pilgrim, turist eller flykting?: En studie av individuell religiös rörlighet i senmoderniteten*. Stockholm/Stehaug: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Ahlin, Lars 2007. *Krop, sind - eller ånd?: Alternative behandlere og spiritualitet i Danmark*. Højbjerg: Forlaget Univers.

Allievi, Stefano 1999. Pour une Sociologie des Covercions: lorsque des Europeens Deviennent Musulmans. *Social Compass* 46: 283-300.

Alver, Bente Gullveig, Ingvild Sælid Gilhus, Lisbeth Mikaelsson og Torunn Selberg 1999. *Myte, magi og mirakel i møte med det moderne*. Oslo: Pax.

Barker, Eileen 1984. *New religious movements: A perspective for understanding society*. New York: Edwin Mellen Press.

Berger, Peter L. 1969. *The sacred canopy. Elements of a sociological theory of religion*. New York: Anchor Books, Doubleday.

Birkedal, Erling 2001. «Noen ganger tror jeg på Gud, men...?»: En undersøkelse av gudstro og erfaring med religiøs praksis i tidlig ungdomsalder. Trondheim: Tapir.

Birkedal, Erling 2008. "Kanskje jeg tror på en gud, men-" : En langtidsstudie av gudstro hos unge fra 13 til 25 år. Oslo: IKO-forlaget.

Botvar, Pål Ketil 2004a. En rubrikk for det hellige? Metodiske problemer knyttet til å måle religiøsitet ved hjelp av surveys. I *Tallens tale 2004. Perspektiver på statistikk og kirke*, Ola Gunnar Winsnes (red.). KIFO rapport 27. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Botvar, Pål Ketil 2004. The civic role of individualised religion. New age and social capital. *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn* 2: 121–136.

Botvar, Pål Ketil 2009. *Skjebnetro, selvutvikling og samfunnsengasjement: Den politiske betydningen av ulike former for religiøsitet blant norske velgere*. PhD avhandling i statsvitenskap. Universitetet Oslo.

Botvar, Pål Ketil og Jan-Olav Henriksen 2010. Mot en alternativ-religiøs revolusjon? I *Religion i dagens Norge: Mellom sekularisering og sakralisering*, Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (red.), 60-80. Oslo: Universitetsforlaget.

Botvar, Pål Ketil og Ulla Schmidt (red.) 2010. *Religion i dagens Norge: Mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo. Universitetsforlaget.

Downton, James V. 1980. An Evolutionary Theory of Spiritual Conversion and Commitment. *Journal for the Scientific Study of Religion* 19(4): 381-396.

Gilhus, Ingvild Sælid og Lisbeth Mikaelsson 1998. *Kulturens refortrylling: Nyreligiøsitet i moderne samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gilhus, Ingvild Sælid og Lisbeth Mikaelsson 2000. Multireligiøse aktører og kulturens refortrylling. *Sosiologi i dag* 30(2): 5-22.

Heelas, Paul 1996. *The New Age Movement: The Celebration of the Self and Sacralization of Modernity*. Bodmin: Blackwell Publishers.

Henriksen, Jan-Olav 2005. Spirituality and religion: Worlds apart? *Tidsskrift for kirke religion samfunn* 1(18): 73-88.

Henriksen, Jan-Olav og Kathrin Pabst 2013. *Uventet og ubedt: Paranormale erfaringer i møte med tradisjonell tro*. Oslo: Universitetsforlaget.

Høeg, Ida Marie 2010. Religiøs trading. I *Religion i dagens Norge: Mellom sekularisering og sakralisering*, Pål Ketil og Ulla Schmidt (red.), 181-195. Oslo: Universitetsforlaget.

Jindra, Ines W. 2011. How Religious Content Matters in Conversion Narratives to Various Religious Groups. *Sociology of Religion*, 2011: 1-28.

Ketola, Kimmo 2007. Spiritual revolution in Finland? Evidence from surveys and the rates of emergence of new religious and spiritual organisations. *Nordic Journal of Religion and Society* 20(1): 29-40.

Lofland, John og Norman Skonovd 1981. Conversion Motifs. *Journal for the Scientific Study of Religion* 20(4): 373-385.

Lundby, Knut 2010. Medier som ressurs for religion. I *Religion i dagens Norge: Mellom sekularisering og sakralisering*, Pål Ketil og Ulla Schmidt (red.), 111-131. Oslo: Universitetsforlaget.

Lynch, Gordon 2007. *The new spirituality: an introduction to progressive belief in the twenty-first century*. London: Tauris.

Repstad, Pål 1984. *Fra asken til ilden. En studie av religiøs passivisering*. Oslo: Universitetsforlaget.

Repstad, Pål 2005. Privat og forankret. Religion og livssyn i dagens Norge. I *Det norske samfunn*, Ivar Frønes og Lise Kjølørød (red.), 384-407. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Roof, Wade Clark 1999. *Spiritual Marketplace: Baby Boomers and the Remaking of American Religion*. Princeton: Princeton University Press.

Stark, Rodney og William Bainbridge 1987. *A Theory of Religion*. New Brunswick: Rutgers University Press.

STREK 2010. "Rømmer kirken». Nr 1/2010.

Woodhead, Linda og Paul Heelas 2005. *The Spiritual Revolution. Why religion is giving way to spirituality*. Malden: Blackwell Publishing.

VEDLEGG

SPØRREUNDERSØKELSE OM ALTERNATIV SPIRITUALITET

I. Ditt forhold til magasinet Visjon

1) Kjenner du til magasinet Visjon?

- ☐ Ja, er abonnent
- ☐ Ja, har vært abonnent
- ☐ Ja, men har ikke vært abonnent
- ☐ Nei, i liten grad

2) Har du venner som abonnerer på magasinet Visjon?

- ☐ Ja
- ☐ Nei
- ☐ Vet ikke

3) Det kan være flere grunner til å abonnere på magasinet Visjon. Hvor viktig er følgende grunner for deg?

	Meget viktig	Viktig	Verken viktig eller uviktig	Ikke viktig	Slett ikke viktig
Å få kontakt med terapeuter	☐	☐	☐	☐	☐
Å få informasjon om kurs og seminarer	☐	☐	☐	☐	☐
Å holde meg orientert om hva som skjer på alternativfeltet	☐	☐	☐	☐	☐
Fordype meg i lesestoff som virkelig interesserer meg	☐	☐	☐	☐	☐

4) Nedenfor er en liste over temaer som ofte behandles i magasinets artikler. Hvilke av disse er du mest interessert i? (Sett inntil 2 kryss)

- ☐ Alternativ medisin
- ☐ Personlig utvikling
- ☐ Spiritualitet / Religion
- ☐ Økologi
- ☐ Alternative verdensbilder
- ☐ Annet, spesifiser her

II. Ditt engasjement i det alternative miljøet

5) Arbeider du selv som alternativ terapeut? (f.eks massasje, naturmedisin, åndelig veiledning etc)

- ☐ Nei
- ☐ Ja, jeg arbeider med følgende typer alternativ behandling

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- Arbeider du selv som alternativ terapeut? (f.eks massasje, naturmedisin, åndelig veiledning etc) = Ja, jeg arbeider med følgende typer alternativ behandling

6) Det spirituelle eller åndelige elementet, som du eventuelt benytter i din praksis, kan du unnvære det i din behandling?

- ☐ Nei, absolutt ikke
- ☐ Nei, helst ikke
- ☐ Ja, jeg benytter spirituelle elementer i min praksis, men kan godt unnvære disse
- ☐ Jeg benytter ikke spirituelle eller åndelige elementer i min praksis som terapeut
- ☐ Vet ikke

7) Er du medlem av/formelt tilknyttet en religiøs eller spirituell gruppe?

- ☐ Nei
- ☐ Ja. Hvilken? Gi en kort beskrivelse av denne gruppen
-

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- Er du medlem av/formelt tilknyttet en religiøs eller spirituell gruppe? - <#other#>Ja. Hvilken? Gi en kort beskrivelse av denne gruppen

8) Hvor ofte deltar du i denne gruppen?

- ☐ Minst en gang i uken
- ☐ Minst en gang i måneden
- ☐ Minst noen ganger i året
- ☐ En gang i året, eller sjeldnere
- ☐ Aldri

9) Deltar du fra tid til annen i møter i religiøse/spirituelle grupper, som du ikke er medlem av eller har noen formell tilknytning til?

Nei

Ja. Hvilken/hvilke gruppe(r)? Gi en kort beskrivelse av denne/disse:

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- Deltar du fra tid til annen i møter i religiøse/spirituelle grupper, som du ikke er medlem av eller har noen formell tilknytning til? - <#other#>Ja. Hvilken/hvilke gruppe(r)? Gi en kort beskrivelse av denne/disse:

10) Hvor ofte deltar du vanligvis i denne (disse) gruppene?

Minst en gang i uken

Minst en gang i måneden

Minst noen ganger i året

En gang i året, eller sjeldnere

Aldri

11) Har du noen gang gått over fra å være aktivt med i en kristen gruppe for deretter å bli med i en alternativ/spirituell gruppe, eller det motsatte?

Har gått over fra en kristen til en alternativ gruppe

Har gått over fra en alternativ til en kristen gruppe

Har gjort begge deler

Har ikke vært med i noen slike grupper

Uaktuelt

12) Har du i løpet av de siste årene lest en bok om spiritualitet, selvutvikling, økologi, alternative verdensoppfatninger eller liknende, som har hatt stor betydning for deg?

Nei, ingen slik bok

Ja. Hvilken/hvilke?

III. Noen spørsmål om deg og dine vurderinger

13) Hvordan vil du betegne deg selv?(marker Ja eller Nei for hver av betegnelseene nedenfor)

	Ja	Nei	Vet ikke
New ager			
Religiøs			
Mystiker			
Esoteriker			
Kristen			
En åndelig/spirituell person			
Humanist			
Ny-hedensk/wicca			
Annet			

14) Fra hvilke av følgende religioner eller verdensoppfatninger har du hentet åndelig/spirituell inspirasjon? (sett gjerne flere kryss)

- ☐ Hinduisme
- ☐ Buddhisme
- ☐ Vestlig mystikk/esoterikk
- ☐ Kristendommen
- ☐ Islam/Sufi-traditioner/Arabisk mystikk
- ☐ Judaism/Kabbalah
- ☐ Naturreligion / Shamanism
- ☐ New age
- ☐ Den gamle nordiske religion
- ☐ Nyhedenskap/Wicca
- ☐ Annet, spesifiser her

15) Hvor ofte tenker du på meningen og formålet med livet? ("Tenker" betyr overveier. Det behøver ikke være dype, filosofiske tanker.)

- ☐ Ofte
- ☐ En gang i blant
- ☐ Sjelden
- ☐ Aldri
- ☐ Vet ikke

16) Hva mener du skjer etter døden? (Sett kun ett kryss)

- ☐ Døden er det siste
- ☐ Det finnes noe etter døden, men jeg vet ikke hva
- ☐ Vi kommer enten til himmelen eller til helvete
- ☐ Vi gjenfødes til nye liv her på jorden
- ☐ Jeg vet ikke om det skjer noe med oss etter døden
- ☐ Kan ikke svare
- ☐ Annet, spesifiser her

17) Hvilket av de følgende utsagn er du mest enig i? (sett inntil 3 kryss)

- ☐ Jeg tror på en gud, som man kan ha en personlig relasjon til
- ☐ Jeg tror på en upersonlig høyere makt, kraft eller energi
- ☐ Jeg tror at gud er noe som snarere finnes inne i enn utenfor mennesket
- ☐ Jeg tror at gud er til stede overalt i naturen
- ☐ Jeg vet ikke hva jeg skal tro
- ☐ Jeg tror overhodet ikke på noen gud, overnaturlig makt eller kraft
- ☐ Kan ikke svare

18) Når du ser tilbake på din oppvekst, vil du si at du fått en kristen oppdragelse?

- ☐ Ja, i høy grad
- ☐ Ja, i noen grad
- ☐ Nei, i liten grad

☐ Nei, slett ikke

☐ Kan ikke svare

19) Når du ser tilbake på din oppvekst, vil du si at fått en religiøs/spirituell oppdragelse?

☐ Ja, i høy grad

☐ Ja, i noen grad

☐ Nei, i liten grad

☐ Nei, slett ikke

☐ Kan ikke svare

20) Hvordan stiller du deg til følgende utsagn?

	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig	Kan ikke svare
Det finnes mennesker som kan se inn i fremtiden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mennesker blir gjenfødt til nye liv på jorden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Et menneskes personlighet er i høy grad bestemt av hvilket stjernetegn man er født i	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det finnes paranormale fenomener som f.eks. tankeoverføring og clairvoyance	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det forekommer at døde mennesker går igjen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har selv hatt kontakt med avdøde mennesker	☐	☐	☐	☐	☐	☐

IV. Religiøs/spirituell praksis

21) Mediterer du i din hverdag?

Ja, daglig

Ja, minst en gang i uken

Ja, minst en gang i måneden

Ja, men sjelden

Nei, aldri

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- Mediterer du i din hverdag? - Ja, daglig *eller*
- Mediterer du i din hverdag? - Ja, men sjelden *eller*
- Mediterer du i din hverdag? - Ja, minst en gang i måneden *eller*
- Mediterer du i din hverdag? - Ja, minst en gang i uken

22) Hvorfor mediterer du? (marker de viktigste grunnene – maksimalt tre)

For å unngå eller motvirke stress

For å oppnå kontakt med en høyere kraft

For å finne flere ressurser til hverdagens gjøremål

For å endre min bevissthetstilstand

For å motvirke smerter

For å forbedre mine kreative evner

For å kunne helbrede og behandle andre

For å oppnå kontakt med mitt indre selv

For å prise eller takke en høyere kraft

☐

Vet ikke

☐

Annet, spesifiser her

23) Ber du?

☐

Ja, daglig

☐

Ja, minst en gang i uken

☐

Ja, minst en gang i måneden

☐

Ja, men sjelden

☐

Nei, aldri

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- Ber du? - Ja, daglig *eller*
- Ber du? - Ja, men sjelden *eller*
- Ber du? - Ja, minst en gang i måneden *eller*
- Ber du? - Ja, minst en gang i uken

24) Hvorfor ber du (Marker de viktigste grunner – maksimalt tre)

☐

For å unngå eller motvirke stress

☐

For å oppnå kontakt med en høyere kraft

☐

For å finne flere ressurser til hverdagens gjøremål

☐

For å endre min bevissthetstilstand

☐

For å motvirke smerter

☐

For å forbedre mine kreative evner

☐

For å kunne helbrede og behandle andre

☐

For å oppnå kontakt med mitt indre selv

☐ For å prise eller takke en høyere kraft

☐ Vet ikke

☐ Annet, spesifiser her

25) Har du en lykkebringende amulett, en maskot eller annen gjenstand med magisk kraft, som beskytter eller hjelper deg?

☐ Ja

☐ Nei

26) Hvor ofte konsulterer du ditt horoskop for å få vite hva som skal skje i fremtiden?

☐ Hver dag

☐ Minst en gang i uken

☐ Minst en gang i måneden

☐ Sjeldnere

☐ Aldri

27) Hvordan har du markert (alt. tenker du å markere) viktige begivenheter i livet, slik som navngiving av et barn eller ekteskapsinngåelse?

☐ Gjennom kirkens seremonier

☐ Gjennom ritualer utformet av Humanetisk samfunn

☐ Gjennom ritualer utformet av Holistisk Forbund

☐ Gjennom mine egne ritualer

☐ Har ikke markert (alt. tenker ikke å markere) slike begivenheter

☐ Gjennom ritualer fra andre tradisjoner, hvilke?

28) Har du erfart / prøvd noe av det følgende (sett kryss ut for hver opplevelse/aktivitet i det svaralternativet, som samlet sett passer best)

	Aldri	Én gang for mer enn 5 år siden	En gang for mindre enn 5 år siden	Flere ganger i løpet av de siste 5 år	Regelmessig nå for tiden
Deltatt i selvutviklingskurs	☐	☐	☐	☐	☐
Lest bøker om okkulte fenomen	☐	☐	☐	☐	☐
Hatt en personlig mystisk opplevelse	☐	☐	☐	☐	☐
Deltatt i en spiritistisk seanse	☐	☐	☐	☐	☐
Fått ditt horoskop lagt	☐	☐	☐	☐	☐
Praktisert yoga / meditasjon	☐	☐	☐	☐	☐
Hatt en ut-av-kroppen-opplevelse	☐	☐	☐	☐	☐
Brukt alternativ behandling for sykdom / Healing	☐	☐	☐	☐	☐
Regresjonsterapi	☐	☐	☐	☐	☐
Shamanisme	☐	☐	☐	☐	☐
Kanalisering	☐	☐	☐	☐	☐

V. Dine holdninger til ulike verdispørsmål

29) Hva er din innstilling til følgende utsagn? (merk av ett svaralternativ for hvert utsagn)

	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig	Kan ikke svare
Selvrealisering er noe alle mennesker bør strebe etter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mennesker er i dag alt for avhengige av forskjellige typer hjelp fra samfunnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hvis man tenker positivt utvikles livet i den retning som man ønsker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ethvert individ har ansvar for og muligheten til å forandre sitt liv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Man kan være religiøs uten å gå til gudstjeneste eller tro på bestemte dogmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Man bør ikke forsøke å ta ansvar for andres liv, fordi enhver selv er ansvarlig for sitt liv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alle som ønsker det, har mulighet for å oppnå suksess og rikdom	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Forskjellige tradisjoner kan stå i veien for at et individ får utfolde sitt iboende potensial	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alt det som skjer har en dypere mening	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har den styrke og de ressurser i meg selv som er nødvendig for å takle enhver situasjon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personlig spiritualitet er viktigere enn å tilhøre en bestemt religion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg ønsker meg et rikere åndelig liv	☐	☐	☐	☐	☐	☐

30) Merk av for hvert av områdene nedenfor hvor viktig dette er i livet ditt?

	Svært viktig	Ganske viktig	Lite viktig	Helt uviktig	Vet ikke
Arbeid	☐	☐	☐	☐	☐
Familie	☐	☐	☐	☐	☐
Venner	☐	☐	☐	☐	☐
Fritid/hobby	☐	☐	☐	☐	☐
Samfunnsliv/politikk	☐	☐	☐	☐	☐
Religion/åndelighet	☐	☐	☐	☐	☐

31) I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende utsagn? (sett et kryss utenfor hvert av utsagnene)

	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig	Kan ikke svare
Det er lite folk kan gjøre for å endre sitt livsløp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Livet har ikke noe formål	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Enhver er herre over sitt eget liv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har de siste årene opplevd en livskrise	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Når alt kommer til alt er de aller fleste mennesker til å stole på	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Man kan ikke være forsiktig nok i møte med fremmede mennesker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
For tiden kjenner jeg meg meget lykkelig	☐	☐	☐	☐	☐	☐

VI. Tradisjonelle former for religion

32) Er du medlem av Den norske kirke (statskirken)?

Ja

Nei

Usikker

33) Hvor ofte deltar du på gudstjenester eller andre religiøse treff i Den norske kirke (statskirken)? (se bort fra bryllup, begravelse, konfirmasjon og dåp)

Omtrent en gang i uken

Omtrent en gang i måneden

Ved spesielle høytider (slik som jul og påske)

Omtrent en gang i året, eller litt sjeldnere

Aldri eller nesten aldri

Vet ikke

34) Hvor ofte gikk du i kirken, da du var i 12 års alderen? (se bort fra bryllup, begravelse, konfirmasjon og dåp)

Omtrent en gang om uken

Omtrent en gang om måneden

Ved spesielle høytider (som jul og påske)

Omtrent en gang i året, eller sjeldnere

Aldri, nesten aldri

Vet ikke

VII. Spørsmål om politikk og samfunnsforhold

35) Hvor interessert vil du si at du er i politikk?

- ☐ Svært interessert
- ☐ Noe interessert
- ☐ Ikke særlig interessert
- ☐ Ikke interessert i det hele tatt
- ☐ Vet ikke

36) Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn:

	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig	Kan ikke svare
For å sikre økonomisk vekst trenger vi industriutbygging selv om dette skulle komme i strid med naturvern hensyn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er villig til å gi avkall på varer og tjenester jeg nå bruker, hvis jeg med det kunne bidra til å bevare våre naturressurser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Norge burde bruke mye mer ressurser på å hindre klimautslipp i atmosfæren	☐	☐	☐	☐	☐	☐

37) Hvor mye tillit har du til:

	Full tillit	Noe tillit	Liten tillit	Ingen tillit	Vet ikke
Stortinget	☐	☐	☐	☐	☐
Næringslivet	☐	☐	☐	☐	☐
Domsstolene	☐	☐	☐	☐	☐
Utdanningssystemet	☐	☐	☐	☐	☐

Det offentlige helsevesen	☐	☐	☐	☐	☐
Den norske kirke (statskirken)	☐	☐	☐	☐	☐
Miljøvernorganisasjonene	☐	☐	☐	☐	☐

38) I det siste har det vært mye snakk om hvilke målsettinger Norge skal sette seg for de neste ti årene. Hvis du måtte velge, hvilken av disse fire målsettingene mener du er viktigst? (Sett bare ett kryss i hver av kolonnene)

	Viktigst	Nest viktigst
Å opprettholde lov og orden i samfunnet	☐	☐
Å gi folk mer å si i viktige politiske avgjørelser	☐	☐
Å bekjempe de stigende prisene	☐	☐
Å beskytte ytringsfriheten	☐	☐

39) I hvor stor grad godtar du hver av de følgende handlinger? 1 betyr at du slett ikke godtar dem, 10 betyr at du i stor grad godtar dem.

	Godtar dem slett ikke - 1	2	3	4	5	6	7	8	9	Godtar dem i stor grad - 10
Å motta sosiale ytelser som man ikke har krav på.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Å unndra seg skatt dersom man har mulighet til det	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bruk av marihuana eller hasj	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Homoseksualitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktiv dødshjelp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Svart arbeid

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Prostitusjon

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Vitenskapelige forsøk på menneskefostre

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Genetisk manipulering av matvarer

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Kunstig befruktning
(reagensrørbefruktning)

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

VIII. Til slutt vil vi gjerne vite litt om deg selv og din bakgrunn

40) Er du

☐

Mann

☐

Kvinne

41) Hvilket år er du født? (skriv inn tall f. eks. 1975)

42) Hva stemte du ved siste Stortingsvalg?

☐

Arbeiderpartiet

☐

Fremskrittspartiet

☐

Høyre

☐

Kristelig Folkeparti

☐

Sosialistisk Venstreparti

☐

Senterpartiet

- ☐ Venstre
 - ☐ Kystpartiet
 - ☐ Rødt
 - ☐ Miljøpartiet De grønne
 - ☐ Husker ikke hvilket parti
 - ☐ Stemte blankt
 - ☐ Stemte ikke
 - ☐ Ønsker ikke å svare
 - ☐ Annet parti, hvilket?
-

43) Hva er din nåværende sivilstand?

- ☐ Gift
 - ☐ Partnerskap
 - ☐ Samboende
 - ☐ Fast parforhold
 - ☐ Ikke fast parforhold
 - ☐ Skilt/separert
 - ☐ Enke/enkemann
-

44) Hvor bor du?

- ☐ En stor by
- ☐ En mindre by

☐ Et tettsted

☐ Spredtbygd strøk

45) Hva er din høyeste gjennomførte utdanning?

☐ Grunnskolen

☐ Videregående, yrkesrettet

☐ Videregående, allmennfaglig

☐ Kort høyere utdanning (1-2 år)

☐ Mellomlang høyere utdanning (3-4 år)

☐ Lang høyere utdanning (min 5 år)

46) Hva er din nåværende hovedbeskjeftigelse

☐ I arbeid

☐ I permisjon (barsel-, foreldre-, utdannelses-)

☐ Førtidspensjonert/pensjonert

☐ På trygd eller stønad

☐ Arbeidsledig

☐ Langtidssykemeldt

☐ Student/under utdanning

☐ Annet, hva?

47) I hvilken bransje arbeider du?

Utdanningssektor

Sosialsektor

Helsesektor

Industrien

Handel, hotel, restaurant

Finansieringsvirksomhet mv.

Transport, post, telekommunikasjon

Ikke i arbeid

Annet, spesifiser her

48) Er du medlem av noen forening eller gruppe knyttet til følgende forhold, og utfører du i tilfelle frivillig arbeid for noen av dem?

	Er medlem av	Utfører frivillig arbeid for
Fagforening	☐	☐
Partipolitisk organisasjon	☐	☐
Borettslag/velforening	☐	☐
Kultur, kunst, musikk	☐	☐
Tradisjonell religiøs eller kirkelig organisasjon	☐	☐
Annen type religiøs / spirituell gruppe	☐	☐
Miljøvern/økologi/dyrebeskyttelse	☐	☐

U-land/menneskerettigheter

☐☐

Ungdomsarbeid (f.eks. speider, ungdomsklubb)

☐☐

Trim/idrett

☐☐

Humanitær forening

☐☐

Kvinnebevegelsen

☐☐

Fredsbevegelsen

☐☐

Andre grupper

☐☐

49) Hvis du kan tenke deg å stille opp til et oppfølgende intervju, skriv inn navn og e-post/mobilnummer her:

50) Har du noen kommentarer til undersøkelsen?

Bakgrunnsdata:

Kjønn?

Alder?

Kommune/bydel?

Utdanning?

Yrke(r)? (særlig ang mulig egen terapivirkosomhet)

Sivilstand?

Familiesituasjon?

Barndoms- og ungdomstid

Hva kjennetegnet din barndom og oppvekst? (bosted, sosial status, familieforhold etc.)

Deltok du i noen form for religiøse aktiviteter som barn?

(Søndagsskole, speider, lag, klubb etc.)

Hvilket forhold hadde dine foreldre til religion/spiritualitet?

Konfirmert/ikke: Hvordan opplevdes dette spørsmålet?

Vil du karakterisere deg som "troende" i ungdomstiden?

(Hva tenker du i dag om det å tro?)

Kontakt med kirke og kristendom i voksenalder

Hvilken kontakt/erfaringer har du som voksen hatt med kirke og prester?

- Har du noen gang forsøkt å snakke med en prest (kirkelig representant) om dine religiøse tanker/opplevelser?

Dersom du har deltatt i kirkelige seremonier som dåp, konfirmasjon, vielse etc. hvordan har du opplevd slike situasjoner?

Har du hatt noen sterke positive opplevelser i en kirkelig sammenheng?

Har du noen gang vært del av et "kristent fellesskap" (bibelgruppe eller liknende?)

- Hva kjennetegnet i tilfelle dette fellesskapet?

- Hvordan ble du behandlet i dette fellesskapet?

- Hvorfor brøt du ut eller mistet kontakten med det kristne fellesskapet?

(Noen bestemt grunn til bruddet?)

Har du venner eller familie du vil kalle for "kristne" (evt. "personlig kristne")?

Dersom du er medlem av Den norske kirke eller ikke, hva er grunnen til utmelding/holdt på medlemskapet?

Har du som voksen hatt en skjellsettende opplevelse som gjorde at du forandret syn på i livet? (eks livskrise, skilsmisse, dødsfall blant venner, familie, tap av jobb, sykdom, ideologisk omvendelse etc.)

Alternativ religiøsitet

Hvordan ble du første gang opptatt av alternativ religiøsitet?

(Hvem, hva bidro til det?)

Hvilke sider ved det alternativreligiøse feltet er du mest opptatt av?

(Helhetssyn, terapi/behandling, personlig utvikling, økologi, gjenstander etc.)

Hva er dine viktigste inspirasjonskilder når det gjelder alternativ religiøsitet? (personer, bøker/skrifter, opplevelser etc.)?

Har du benyttet deg av noen form for alternativ terapi?

(tilbyr du slike selv? Hva tenker du om bruk av spiritualitet i terapi?)

Hvilke alternativreligiøse sammenhenger/miljøer har du vært en del av?

(Hva kjennetegner dette/disse miljøene?)

Er det et religiøst miljø du kunne tenke deg å utforske nærmere?

(Ønsker du kontakt med (flere) andre som tenker som deg?)

På hvilken måte har interessen for alternativ religiøsitet påvirket måten du lever på?

(Hva betyr dette for (det eventuelle) parforholdet? Forhold til barna?)

Holdninger, synspunkter på aktuelle spørsmål

Hvor tror du at du står i forhold til det alternativreligiøse feltet om 5 år?

Hvordan har det alternativreligiøse feltet endret seg de siste årene?

Deltok du i noen form for minnemarkering i tiden etter 22. juli?

(Hvordan opplevde du i tilfelle det?)

Hva tenker du om Den norske kirkes rolle i dagens samfunn?

Er det noe du vil legge til når det gjelder ditt forhold til ulike religiøse miljøer?

Hva skjer når noen vender seg bort fra et kirkelig miljø og søker over mot det nyåndelige?

Utgangspunktet for denne rapporten er personer som tidligere har vært aktive i et kristent miljø, men som har beveget seg over i det nyåndelige feltet. Hva skjer når kors og kirke blir byttet ut med krystaller og karma? Rapporten baserer seg både på et omfattende spørreskjemamateriale og på dybdeintervjuer med syv såkalte religiøse pendlere. Fokus rettes mot hvilke faktorer som kan forklare denne typen religiøs nyo-rientering.

Flere av pendlerne velger å holde på den formelle tilknytningen til Den norske kirke. Selv om de opplever kirken som for lite åpen overfor nye, åndelige elementer ønsker de fortsatt å kunne benytte seg av kirkens ritualer. Det er ikke de nyåndelige miljøenes sosiale funksjoner som trekker dem mot det nyåndelige universet, men snarere et intellektuelt behov for å finne svar på åndelige spørsmål de stiller seg.

KIFO Rapport 2013: 1

Rapporten er utgitt av:

KIFO Stiftelsen Kirkeforskning
Pb. 45 Vinderen, 0319 Oslo

www.kifo.no
kifo@kifo.no

© KIFO Stiftelsen Kirkeforskning, 2013
ISBN: 978-82-92972-30-4
ISSN: 0807-7517

KIFO
Stiftelsen Kirkeforskning